

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY STARY TARG na lata 2016-2019 (aktualizacja)

1. Wstęp

„Dziedzictwo kulturowe stanowi dziś z jednej strony przedmiot ochrony, z drugiej zaś potencjał, który winien zostać wykorzystany dla przyszłego rozwoju”¹.

Gmina Stary Targ znajduje się w południowo-wschodnim rejonie województwa pomorskiego, północny fragment gminy położony jest na Żuławach Wiślanych, natomiast jej południowa część przynależy do Pojezierza Iławskiego. Dzięki swojemu położeniu gmina posiada urozmaicony i atrakcyjny krajobraz. Szczególnie północna część należy do terenów o wybitnych walorach krajobrazowych. Ponadto gmina posiada ogromny potencjał w postaci obiektów zabytkowych i cennych historycznych układów ruralistycznych. Aby zachować to bogate dziedzictwo kulturowe opracowano Program Opieki nad Zabytkami, który jest podstawowym dokumentem służącym inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego przez jednostki samorządu terytorialnego.

Głównym jego celem tego opracowania jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego położonego na obszarze gminy, w szczególności w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Realizacja tego celu będzie się odbywała poprzez wskazane w dokumencie kierunki działań w ramach trzech zdefiniowanych priorytetów.

Program opracowany został na cztery lata i będzie cyklicznie aktualizowany. Dwa lata od ogłoszenia w dzienniku urzędowym wójt sporządzi sprawozdanie z jego wykonania, które przedstawi radzie gminy. Prowadzony trakcie realizacji programu monitoring umożliwi uwzględnianie nowych uwarunkowań prawnych, społecznych i gospodarczych oraz sprecyzowanie lub modyfikację założonych celów.

2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków.

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami².

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ na lata 2016-2019 ma na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

¹ Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013, Warszawa 2004, s. 41.

² t.j. Dz. U. 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków

Na obowiązek ochrony zabytków wskazuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polski z dnia 2 kwietnia 1997 r.³ W myśl art. 5 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...)”. Natomiast art. 6 mówi o tym, że „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Art. 73 zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż obowiązkiem Obywatela Polskiego jest m.in. troska o dobro wspólne.

3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku jako nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki podzielono na grupy. Pierwszą stanowią zabytki nieruchome, do których zaliczają się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Druga grupa obejmuje zabytki ruchome: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne. Trzecią grupą są zabytki archeologiczne: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Organami ochrony zabytków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków; uznanie za pomnik historii; utworzenie parku kulturowego; ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na

³ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483; zm.: Dz. U. z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471 oraz z 2009 r. Nr 114, poz. 946;

realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Program opieki przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie dokument ten jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy. Po czterech latach program powinien zostać zaktualizowany.

Organ stanowiący gminy może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego jest sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada.

Ponadto zadania gminy z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wpisane są w ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁴ w art. 7 ust. 1 pkt 9.

3.4. Inne uregulowania prawne

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniony został również w innych ustawach, tj.:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁵,
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane⁶,
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska⁷,
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁸,
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁹,
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie¹⁰,
- ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych¹¹,
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹²,
- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach¹³,
- ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹⁴,
- ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach¹⁵.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004 - 2020

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* jest: „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku

⁴ t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1515;

⁵ t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 199, poz. 443, poz. 774;

⁶ t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 1409; zm.: Dz. U. z 2014 r. poz. 40, poz. 768, poz. 822, poz. 1133 i poz. 1200 oraz z 2015 r. poz. 200, poz. 443, poz. 528, poz. 774, poz. 1265, poz. 1642 i poz. 1777;

⁷ t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 1232; zm.: Dz. U. z 2013 r. poz. 21, poz. 888 i poz. 1238, z 2014 r. poz. 40, poz. 47, poz. 457, poz. 822, poz. 1101, poz. 1146, poz. 1322 i poz. 1662 oraz z 2015 r. poz. 122, poz. 151, poz. 277, poz. 478, poz. 774, poz. 881, poz. 1045, poz. 1223, poz. 1434 i poz. 1593, M. P. z 2013 r. poz. 729 i poz. 821 oraz z 2014 r. poz. 648 i poz. 790;

⁸ t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1651;

⁹ t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 406; zm.: Dz. U. z 2014 r. poz. 423 oraz z 2015 r. poz. 337;

¹⁰ t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1118; zm.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1138 i poz. 1146 oraz z 2015 r. poz. 1255, poz. 1339 i poz. 1777;

¹¹ t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 118, poz. 687; zm.: Dz. U. z 2011 r. Nr 144, poz. 853, z 2012 r. poz. 951, z 2013 r. poz. 1650 oraz z 2015 r. poz. 935 i poz. 1274.;

¹² t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1774; zm.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1777;

¹³ t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 987; zm.: Dz. U. z 2011 r. Nr 207, poz. 1230;

¹⁴ t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 909; zm.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1338;

¹⁵ t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1153; zm.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1247 oraz z 2015 r. poz. 349, poz. 671 i poz. 1322;

Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.”
Formułując zadania gminy w zakresie ochrony dóbr kultury musimy realizować powyższy cel.

W 2005 r. Ministerstwo Kultury wydało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*¹⁶. Zawarto w niej cele realizacji Strategii, przy czym za cel strategiczny obrano zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cel nadrzędny realizowany jest przez następujące cele cząstkowe / uzupełniające¹⁷:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele cząstkowe realizowane są w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w NSRK – Narodowe Programy Kultury (NPK):

- Czytelnictwo i sektor książki *NPK Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki*;
- Dziedzictwo kulturowe *NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*;
- Instytucje artystyczne i promocja twórczości *NPK Rozwój instytucji artystycznych*;
- Szkolnictwo artystyczne i promocja młodych twórców - *NPK Wspierania debiutów i rozwoju szkół artystycznych*;
- Sztuka współczesna *NPK Znaki Czasu*.

Instrumentami realizacji NSRK są Programy Operacyjne, które określają szczegółowo system realizacji Strategii w obszarze finansowania działalności kulturalnej ze środków pozostających w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Programy Operacyjne ogłaszane będą do 2020¹⁸.

W kolejnych latach począwszy od 2020 r. ochrona dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”¹⁹. Celem tego programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- Ochrona zabytków
- Wspieranie działań muzealnych
- Kultura ludowa
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą
- Ochrona zabytków archeologicznych
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego.

¹⁶ Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Warszawa 2005,

<http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf> [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 12.05.2015 r.];

¹⁷ *Ibidem*, s. 74-75;

¹⁸ *Ibidem*, s. 77;

¹⁹ *Ibidem*, s. 81;

4.1.2. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017

24 czerwca 2014 r. Rada Ministrów przyjęła *Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017*. Głównym celem *Krajowego Programu* jest „wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków”.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, które z kolei realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

Po przeprowadzeniu analizy stanu dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz potrzeb związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, zdefiniowano cele i kierunki interwencji w tym zakresie, przyjęte na lata 2014–2017. W ramach programu rządowego będą one realizowane przy pomocy projektów wiodących, finansowanych ze środków budżetu państwa, w części której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Odnosnie pierwszego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych.
2. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*.
3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską.
4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków.
7. Kontynuacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

Odnosnie drugiego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Odnosnie trzeciego celu szczegółowego zaplanowano następujące kierunki działań:

1. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005.
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ 2016-2019 zgodny jest z Krajowym Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005 – 2020 przyjęta przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 18 lipca 2005 r. (uchwała nr 587/XXXV/05).

W części dotyczącej diagnozy stwierdzono, że „(województwo) pomorskie wyróżnia oryginalna wielokulturowość, stanowiąca mieszkankę dziedzictwa polskiego (w tym kaszubskiego, kociewskiego i kresowego), hanzeatyckiego, ukraińskiego i innych. Jej materialnym odzwierciedleniem są liczne zabytki i

obiekty kulturalne. Brakuje jednak spójnej i konsekwentnie realizowanej promocji wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia świadomości historycznej i tożsamości regionalnej oraz podniesienia atrakcyjności osiedleńczej, turystycznej i inwestycyjnej regionu(...).”

W ostatnich latach w sferze kultury daje się zauważyć systematyczny kryzys finansowo-instytucjonalny. Jednym z jego objawów są ubytki w sieci instytucji kultury, dodatkowo sprzężone z malejącymi wydatkami na działalność tych instytucji. Problem stanowią także dysproporcje w dostępie do dóbr i usług kultury między mieszkańcami miast i obszarów wiejskich²⁰(...).

Jednocześnie określono wizję województwa pomorskiego roku 2020 wskazując, że region ten będzie znaczącym partnerem w regionie Morza Bałtyckiego – regionem czystego środowiska; wysokiej jakości życia; rozwoju opartego na wiedzy, umiejętnościach, aktywności i otwartości mieszkańców; silnej i zróżnicowanej gospodarki; partnerskiej współpracy; atrakcyjnej i spójnej przestrzeni, a także kultywowania wielokulturowego dziedzictwa oraz tradycji morskich i solidarnościowych.

Ponadto województwo ma stać się:

- regionem konkurencyjnym: (...) dysponującym dobrze zorganizowaną, efektywną i działającą w sposób przejrzysty administracją publiczną, ukierunkowaną na trwały rozwój społeczno-gospodarczy, z wykorzystaniem m.in. partnerstwa publiczno-prywatnego i publiczno-społecznego, włączonym do międzynarodowej sieci przepływu informacji, wiedzy i kooperacji naukowej, gospodarczej i kulturalnej; stanowiącym atrakcyjne miejsce dla inwestorów, turystów, studentów, naukowców, a także obecnych i potencjalnych mieszkańców;

- regionem spójnym: (...) umacniającym – zgodnie z zasadą „jedność w różnorodności” – tożsamość budowaną na fundamencie poszanowania bogatej spuścizny historycznej oraz tradycji, dorobku i dziedzictwa (...) Powiśla i Żuław oraz innych części regionu, a także tradycji morskiej i solidarnościowej;

- regionem dostępnym: dobrze powiązany z otoczeniem zewnętrznym poprzez zintegrowany i bezpieczny regionalny system transportowy wspierający mobilność ludzi, a także poprzez wydajny regionalny system teleinformatyczny zapewniającym sprawny przepływ informacji i wiedzy, zapewniającym wysoki standard życia, dobrą jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego, a także bezpieczeństwo powodziowe i energetyczne, oferującym wyrównany dostęp do wysokiego poziomu świadczeń i usług w sferach: edukacji, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa publicznego, pomocy społecznej, kultury, sportu i rekreacji.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ 2016-2019 zgodny jest z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020.

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 skupia się na 10 celach tematycznych (CT) i 30 priorytetach inwestycyjnych (PI), które obejmują zagadnienia z zakresu gospodarki, edukacji, aktywności zawodowej i społecznej, obszarów o nie w pełni uruchomionych potencjałach, transportu, energii oraz środowiska²¹.

W ramach celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych wydzielono 11 Priorytetów oraz 36 Działań²². Wśród nich znalazł się Priorytet 8 – Konwersja, który obejmuje trzy działania: Rewitalizacja i przestrzenie publiczne, Obszary o specyficznych potrzebach, Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe. Cele szczegółowe Priorytetu to 1. Aktywizacja społeczna i gospodarcza zdegradowanych obszarów miejskich i podnoszenie atrakcyjności stref rozwojowych w miastach; 2. Aktywizacja obszarów problemowych i ich włączenie w procesy rozwojowe; 3. Stworzenie kompleksowej, rozpoznawalnej co najmniej na poziomie krajowym, oferty turystycznej opartej na charakterystycznych walorach dziedzictwa kulturowego²³.

W zakresie działania *Rewitalizacja i przestrzenie publiczne*, obszarami uprawnionymi do wsparcia ze względu na degradację przestrzenną i społeczną jest m.in. (kompleksowa rewitalizacja, podnoszenie atrakcyjności przestrzeni publicznych)²⁴. Beneficjentem tych programów będą mogły być samorzady, jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe i inne.

²⁰ *Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005 – 2020*, s. 10.

²¹ Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020, s.11,

http://strategia2020.pomorskie.eu/pl/rpowp_2014-2020 [strona Samorządu Województwa Pomorskiego, 11.05.2015 r.];

²² *Ibidem*, s. 14;

²³ *Ibidem*, s. 67;

²⁴ *Ibidem*, s. 69;

W zakresie działania *Obszary o specyficznych potrzebach*, wyróżniono szereg obszarów problemowych, których wyprowadzenia z sytuacji kryzysowej wymaga rozbudowy, lub zmiany profilu gospodarczego²⁵. Beneficjentem tych programów będą mogły być samorzady, jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe i inne.

W zakresie działania *Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe*, wspierane będzie ratowanie i otoczenie ochroną charakterystycznej zabudowy, w tym założeń parkowych oraz cennych układów ruralistycznych i urbanistycznych, tworzenie parków kulturowych oraz przywrócenie wartości obiektom i zespołom zabytkowym, poprzez m.in. nadanie im nowych funkcji służącym celom turystycznym i kulturalnym²⁶. Beneficjentem tych programów będą mogły być samorzady, jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe i inne.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ 2016-2019 zgodny jest z zapisami Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020.

4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 30 września 2002 r. uchwałą Nr 639/XLVI/02, a następnie zmieniony w dniu 26 października 2009 r. uchwałą Nr 1004/XXXIX/2009 (Dz. U. Woj. Pom. Nr 172 z dnia 16 grudnia 2009 r., poz. 3361)²⁷.

W dokumencie tym uznano, że potrzeba rozwoju zrównoważonego i równoprawnego traktowania ochrony środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu stanowią przesłanki dla ochrony walorów przestrzeni województwa. Kierunek rozwoju zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego w zakresie dziedzictwa kulturowego dotyczy ochrony i odnowy charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzeczno, dziedzictwa budownictwa ceglano (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Ziemi Słupskiej, Żuław, Powiśla, Kaszub i Kociewia), obiektów dziedzictwa obronno i techniki (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych relikwów dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej.

Ponadto, wskazano, iż kształtowanie struktury przestrzennej infrastruktury kultury i sztuki powinno być realizowane poprzez m.in. obejmowanie ochroną w planach zagospodarowania przestrzennego ocalałych obiektów dziedzictwa kulturowego i wykorzystywanie jako wzorców w kształtowaniu lokalnej przestrzeni, a także bazy dla tworzenia instytucji kultury²⁸.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ 2016-2019 zgodny jest z zapisami Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego.

4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego

W chwili obecnej Województwo Pomorskie nie posiada aktualnego programu opieki nad zabytkami. Ostatni Program obejmował lata 2011-2014.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

5.1.1. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Stary Targ

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Stary Targ została opracowana w 2002 r.

²⁵ *Ibidem*, s. 71;

²⁶ *Ibidem*, s. 72;

²⁷ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego, Gdańsk, październik 2009, http://www.gdansk.uw.gov.pl/du/2009/Nr_172_09.pdf [strona Samorządu Województwa Pomorskiego, 12.05.2015 r.];

²⁸ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego*, Gdańsk 2010, s. 235

Autorzy *Strategii* dostrzegli potencjał rozwojowy, jaki mieści się w dziedzictwie kulturowym gminy takim jak: zabytkowe układy przestrzenne wsi (Stary Targ oraz założenie pałacowo-parkowe wraz z zespołem folwarcznym w Waplewie), ślady osadnictwa z czasów prehistorycznych, krajobrazy przyrodniczo – kulturowe, a także obiekty zabytkowe.

W dokonanej analizie SWOT Gminy Stary Targ, w zakresie kultury, ochrony i opieki nad zabytkami i krajobrazem kulturowym, wskazano na następujące atuty: dobrze zachowany układ przestrzenny miejscowości Stary Targ, zespół pałacowo-parkowy wraz z folwarkiem w Waplewie, zachowane zabytki sakralne w szeregu miejscowości gminy, istnienie innych zabytków, takich jak dwory, założenia parkowe, zajazdy, kuźnie, stanowiska archeologiczne.

Wskazany w *Strategii* potencjał gminy w zakresie dziedzictwa kulturowego, może przyczynić się do rozwoju gminy. Szansą gminy w tym zakresie jest, co zaznaczają autorzy *Strategii* coraz większy popyt na usługi turystyczne.

Gminy Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ 2016-2019 zgodny jest z zapisami *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Stary Targ*.

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stary Targ

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stary Targ jest podstawą bieżących działań władz samorządowych Gminy, jak też planów rozwojowych, w tym materiałem merytorycznym i dokumentem wyjściowym do wykonania opracowań planistycznych z zakresu gospodarki przestrzennej. Wskazane w nim zostały obiekty i tereny objęte ochroną prawną, jak też obszary i obiekty proponowane do wpisu do rejestru zabytków.

W *Studium* znajdują się zapisy odnośnie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy i Stary Targ²⁹. Jako kierunek działań w zakresie ochrony dóbr kultury przyjęto w *Studium* zasadę, że funkcja ich ochrony jest nadrzędna w stosunku do funkcji gospodarczej.

W celu realizacji tej zasady należy:

- przeciwdziałać niszczeniu i dekapitalizacji obiektów posiadających walory kulturowe t.j. - historię ponad 50-cio letnią lub cechy dzieła sztuki i miejscowej tradycji architektonicznej,
- propagować ideę zachowania starej zabudowy i przystosowania jej do nowych celów np. rekreacji, agroturystyki, usług gastronomicznych, usług handlowych itp.,
- propagować pozytywne przykłady wyżej opisanych działań istniejących na terenie gminy,
- konsekwentnie przestrzegać zakazu wprowadzania elementów deprecjonujących krajobraz,
- w obiektach wpisanych do rejestru zabytków i w ich bezpośrednim otoczeniu wszelkie działania inwestycyjne, remontowe i porządkowe muszą być uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- w przypadku konieczności lokalizacji nowoprojektowanego zainwestowania w sąsiedztwie obiektów lub zespołów zabytkowych należy wykonać opracowania historyczno - urbanistyczne, które będą stanowić podstawę do określenia potrzeby z zakresu wykonania ewentualnych badań archeologicznych, rewaloryzacyjnych lub innych - związanych z projektowaną inwestycją.
- założenia cmentarne - jako elementy krajobrazu kulturowego wsi należy uporządkować i uczynić ich pierwotną formę obejmując szczególną ochroną zachowane nagrobki, ogrodzenia i drzewostan,
- przyjmuje się zasadę objęcia ochroną wszystkich starodrzewów, które uznaje się za dobro kultury. Wokół pni drzew uznanych lub postulowanych do uznania za pomniki przyrody należy zachować 15-to metrową strefę ochronną, wolną od zabudowy, od urządzeń podziemnych i od źródeł zanieczyszczenia środowiska,
- wszystkie stanowiska archeologiczne powinny być przebadane przed naruszeniem ich struktury.

W *Studium* zostały zaproponowane następujące zasady ochrony:

- utrzymanie i konserwacja obiektów (należy zachować formę architektoniczną obiektu, elementy wystroju i artykulacji elewacji, tradycyjnie stosowany materiał budowlany i tradycyjnie stosowaną kolorystykę); dopuszcza się modernizację obiektów dla poprawienia jakości ich użytkowania.
- obszary postulowane do objęcia ochroną poprzez wpisanie do rejestru zabytków: grodzisko z XIII i XIV wieku - Stary Targ; cmentarzysko kultury wielbarskiej i oksywskiej (przełom er do 375r.) - Stary Targ; cmentarzysko wielokulturowe z okresu lateńskiego i rzymskiego.
- wymóg uzgadniania wszystkich planów i projektów zagospodarowania terenów z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i opiniowania w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku;
- dla stanowisk o własnej formie krajobrazowej (tj. grodziska, cmentarzyska) przewidzianych do trwałej ochrony, wprowadza się zakaz inwestowania na ich terenie i na terenie bezpośrednio przyległym wchodzącym w skład strefy ochrony wokół stanowiska;

²⁹ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stary Targ*, s. 48-53 i 79-87.

- tereny płaskich stanowisk archeologicznych mogą być przeznaczone pod zagospodarowanie po wykonaniu inwentaryzacji i dokumentacji obiektów archeologicznych narażonych na zniszczenie w trakcie prac ziemnych, wszelkie przypadkowe znaleziska przedmiotów noszących cechy zabytku lub ich części należy zgłaszać w Urzędzie Konserwatorskim.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stary Targ 2016-2019 zgodny jest z zapisami *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stary Targ*.

5.1.3. Formy ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w mieście Stary Targ

Dziedzictwo kulturowe w Gminie Stary Targ chronione jest na podstawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego; plany te zawierają: zasady ochrony układów ruralistycznych, warunki konserwatorskie dotyczące realizacji nowej zabudowy w strefach ochrony konserwatorskiej, zasady ochrony zabytkowych obiektów oraz parków.

Gmina posiada aktualne plany zagospodarowania przestrzennego dla następujących miejscowości:

- Brzozówka w obrębie Tropy Sztumskie — Uchwała Rady Gminy Nr XXXIV/340/2006 z dnia 31 sierpnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 89, poz. 1404),
- Bukowo — Uchwała Rady Gminy Nr IV/21/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 137, poz. 2508),
- Czerwony Dwór i Krzyżanki — Uchwała Rady Gminy Nr IV/32/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 137, poz. 2511),
- Dąbrówka Malborska — Uchwała Rady Gminy Nr IV/26/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 142, poz. 2635),
- Dziewięć Włók w obrębie Kalwa — Uchwała Rady Gminy Nr IV/19/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 139, poz. 2561),
- Gintro — Uchwała Rady Gminy Nr XXXII/306/2006 z dnia 27 kwietnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r. Nr 20, poz. 484),
- Igły — Uchwała Rady Gminy Nr XXXII/315/2006 z dnia 27 kwietnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r. Nr 24, poz. 537),
- Jodłówka — Uchwała Rady Gminy Nr XXX/277/2006 z dnia 26 stycznia 2006 r. (Dz. Urz. z 2006 r., Nr 95, poz. 1976);
- Jordanki — Uchwała Rady Gminy Nr XXXIV/342/2006 z dnia 31 sierpnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 89, poz. 1402),
- Jurkowice — Uchwała Rady Gminy Nr XXXII/310/2006 z dnia 27 kwietnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r. Nr 20, poz. 485),
- Kalwa — Uchwała Rady Gminy Nr IV/22/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 139, poz. 2562),
- Kątki — Uchwała Rady Gminy Nr IV/25/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 142, poz. 2634),
- Klecewo — Uchwała Rady Gminy Nr IV/23/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 139, poz. 2563),
- Kościelec — Uchwała Rady Gminy Nr XXXIV/343/2006 z dnia 31 sierpnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 89, poz. 1400),
- Lasy — Uchwała Rady Gminy Nr IV/31/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 137, poz. 2510),
- Łabuń — Uchwała Rady Gminy Nr XXXII/311/2006 z dnia 27 kwietnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r. Nr 24, poz. 536),
- Łoza — Uchwała Rady Gminy Nr IV/27/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 143, poz. 2665),
- Malewo — Uchwała Rady Gminy Nr IV/29/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. Dz. Urz. z 2007 r., Nr 143, poz. 2667),
- Młeczewo — Uchwała Rady Gminy Nr IV/24/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 139, poz. 2564),
- Pozolia — Uchwała Rady Gminy Nr XXXIV/344/2006 z dnia 31 sierpnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 89, poz. 1401),
- Szropy Niziny (Dz. Urz. z 2006 r., Nr 95, poz. 1977 — Uchwała Rady Gminy Nr XXX/279/2006 z dnia 26 stycznia 2006 r.);

- Szropy-Zielonki — Uchwała Rady Gminy Nr XXX/280/2006 z dnia 26 stycznia 2006 r. (Dz. Urz. z 2006 r., Nr 96, poz. 2000),
- Śledziówka Mała — Uchwała Rady Gminy Nr IV/30/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 137, poz. 2509),
- Śledziówka Wielka — Uchwała Rady Gminy Nr IV/28/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 143, poz. 2666),
- Telkwice — Uchwała Rady Gminy Nr IV/20/2007 z dnia 25 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 137, poz. 2507),
- Tropy Sztumskie — Uchwała Rady Gminy Nr XXXIV/339/2006 z dnia 31 sierpnia 2006 r. (Dz. Urz. z 2007 r., Nr 89, poz. 1403),
- Waplewo Wielkie i Waplewko — Uchwała Rady Gminy Nr XXX/278/2006 z dnia 26 stycznia 2006r (Dz. Urz.
- Wiatraki – Kalwa — Uchwała Rady Gminy Nr XXXII/265/2014 z dnia 31 stycznia 2014 r. (Dz. Urz. z 2014 r., poz. 1207),
- Wiatraki – Trankwice — Uchwała Rady Gminy Nr XXVII/222/2013 z dnia 27 czerwca 2013 r. (Dz. Urz. z 2013 r., poz. 3151).

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Stary Targ położona jest w południowo-wschodnim rejonie województwa pomorskiego, w powiecie sztumskim i sąsiaduje z następującymi gminami wiejskimi: Stare Pole, Mikołajki Pomorskie, Malbork oraz gminą miejsko-wiejską: Sztum, Dzierzgoń. Powierzchnia terenu gminy wynosi ponad 14 tys. ha. Gmina posiada 14 sołectw, 14 obrębów wiejskich, które obejmują 40 miejscowości. Przez obszar gminy Stary Targ przebiegają droga wojewódzka nr 517 relacji Sztum-Tropy Sztumskie oraz nr 515 relacji Malbork - Dzierzgoń – Susz; magistralna linia kolejowa relacji Gdańsk Główny - Warszawa Wschodnia, nieczynna linia kolejowa Malbork – Małdyty.

Pod względem fizycznogeograficznym obszar gminy Stary Targ należy do podprowincji Pobrzeża Południobałtyckiego, północny fragment do makroregionu Pobrzeża Gdańskiego i mezoregionu Żuławy Wiślane, południowy natomiast do makroregionu i mezoregionu Pojezierza Iławskiego. Powierzchnia lasów i gruntów leśnych w gminie Stary Targ wynosi ponad 1300 ha co stanowi 9,6 % ogólnej powierzchni gminy. Kompleksy leśne występują głównie w części południowej i południowo – wschodniej gminy, w okolicach Nowego Targu, Waplewa i Tulic, a także na północy gminy, w rejonie Bukowa i Trankwic. Południowo wschodnia część gminy wchodzi w skład Obszaru Chronionego Krajobrazu Jeziora Dzierzgoń.

Teren gminy zawiera się w regionie o częściowo zachowanym, a częściowo przekształconym krajobrazie kulturowym. Północna część gminy należy do terenów o wybitnych walorach krajobrazu kulturowego.

5.2.2. Zarys historii gminy

Stary Targ położony jest na terenie historycznych Prus, w krainie zwanej Pomezanią. W najstarszym okresie osadnictwa Prusy zasiedlone były przez koczowniczą ludność trudniącą się łowiectwem, myślistwem i rybołówstwem – przedstawiciele kultury „grzebykowo-dołkowej”. Początki osadnictwa stałego tych terenów sięgają mezolitu i neolitu. W okresie od 2300-2100 lat p.n.e. zaczęła na Pobrzeże Pruskie napływać ludność pastersko-hodowlana z kręgu kultury ceramiki sznurowej. Kolejno pojawiali się tu przedstawiciele kultury pucharów lejkowatych i amfor kulistych. W dorzeczu Wisły powstają pierwsze osady tzw. kultury łużyckiej, ogarniającej z wolna całe Pomorze Słowiańskie. Około 1000 r. p.n.e. nastąpił odpływ ludności „łużyckiej”. Około VI – V w. p.n.e. rozpoczęła się migracja Prabałtów na teren Prus. W stosunku do okresu poprzedniego następują znaczne przeobrażenia ekonomiczne; powiększa się zaludnienie, osadnictwo wchodzi na tereny leśne, upowszechnia się gospodarka rybacko-łowiecka. Obok nowych osad utrzymuje się stare osadnictwo z tradycyjnymi formami wytwórczości rękodzielniczej i rolniczej. Na przełomie dwu er doszło do bardzo ważnych przemian kulturowych i etnicznych. Na całe Pomorze zaczęły przenikać plemiona germańskie. Natomiast w samym ujściu Wisły wylądowali Gepidowie, którzy w I i II w. wytworzyli kulturę zwana wielbarską, której centrum mieściło się między Wisłą a Pasłęką. Odplynęli z tych terenów w ciągu III - IV w. , na ich miejsce powoli nasuwała się ludność bałtyjska. W VI w. ustał wiele wieków trwający handel między krajami nadbałtyckimi i śródziemnomorskimi. Ostatnie monety bizantyjskie, jakie dotarły na pomorskie wybrzeże Bałtyku, zostały wybite w początkach VI stulecia.

W okresie średniowiecza tereny te zamieszkiwało pruskie plemię Pomezanów oraz Słowianie. Główne grody pruskie znajdowały się w Sztumie i Starym Dzierzgoniu.

Na początku XIII w. wśród Prusów misję chrystianizacyjną rozpoczął biskup Chrystian, który w latach 1215 – 1216 założył w Starym Targu parafię. Działalność misyjną Chrystiana przerwał Zakon, który w latach 1233-1236 podbił ziemię Pomezanów. Prusowie, z pomocą księcia Świętopełka, wznieśli powstanie przeciwko panowaniu Krzyżaków, które zakończyło się podpisaniem ugody w Dzierzgoniu 7 lutego 1249 r. Dopiero pod koniec XIII w. zapoczątkowana została kolonizacja niemiecka oraz polska na tych terenach. W tym czasie obszar gminy Stary Targ wraz innymi okolicznymi miejscowościami administracyjnie należał do komturstwa malborskiego.

W XIV w. zmianie uległ podział administracyjny państwa krzyżackiego - utworzone zostało wójtostwo sztumskie, w skład którego wchodziły miejscowości dzisiejszej gminy Stary Targ. Po pokoju toruńskim w 1466 r. wójtostwo sztumskie weszło w skład województwa malborskiego, będącego częścią Prus Królewskich, znajdujących się pod panowaniem polskim aż do I rozbioru. W 1468 r. utworzono starostwo sztumskie niemrodowe. W 1565 r. z dawnego starostwa sztumskiego wydzielono starostwo szropskie.

W XVII wieku na ziemi sztumskiej toczyły się wojny ze Szwedami. Ważniejsze bitwy stoczono pod Dzierzgoniem 26 marca 1627 r., Trzcianem – Straszewem - Pułkowicami 25 kwietnia 1629 r., natomiast w 1629 r. Zygmunt III Waza oraz Gustaw II Adolf podpisali w Starym Targu rozejm, kończący wojnę pomiędzy Polską a Szwecją. Od 1772 r. ziemia sztumska znalazła się pod panowaniem pruskim.

W 1818 r. ustanowiono powiat sztumski, w skład którego weszły miejscowości dzisiejszej gminy Stary Targ. Powiat sztumski był terenem typowo rolniczym, hodowlanym, pewną rolę odgrywała również gospodarka leśna. Ożywienie gospodarcze nastąpiło w latach 1883-1884, gdy wybudowano linię kolejową Malbork-Toruń i oddano do użytku szpital miejski i powiatowy. Od drugiej połowy XIX wieku językiem urzędowym stał się język niemiecki. Pracę organiczną na niwie gospodarczej podjęli polscy działacze zakładając Bank Ludowy w 1867 r. w Starym Targu, a w 1868 r. również w Pierzchowicach. Na 1910 r. przypadło założenie Banku w Sztumie; zakładano również Kółka rolnicze. Podtrzymywaniem świadomości narodowej wśród ludu wiejskiego zajmowały się: rodzina arystokratyczna Sierakowskich z Waplewa i rodzina ziemiańska Donimirskich. W okresie międzywojennym powiat pozostawał nadal w rękach państwa niemieckiego, chociaż działały takie polskie organizacje jak: Związek Polaków w Niemczech, Polsko Katolickie Towarzystwo Szkolne, Towarzystwo Młodzieży i Bank Ludowy w Sztumie.

Po wojnie gmina Stary Targ weszła w skład województwa gdańskiego, powiatu sztumskiego. 1 czerwca 1976 r. w wyniku reformy administracyjnej Stary Targ wszedł w skład województwa elbląskiego. W wyniku kolejnej reformy administracyjnej od 1 stycznia 1999 r. gmina weszła w skład powiatu malborskiego w województwie pomorskim, zaś od 1 stycznia 2002 r. w skład nowopowstałego powiatu sztumskiego.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze³⁰.

Gmina Stary Targ znajduje się na styku dwóch jednostek fizycznogeograficznych, makroregionu Pobrzeża Gdańskiego i mezoregionu Żuławy Wiślane, oraz makroregionu i mezoregionu Pojezierza Iławskiego. Z tego też powodu posiada krajobraz charakterystyczny i dla Żuław (w części północnej) i dla Pojezierza Iławskiego (w części środkowej i południowej).

Przeważająca część gminy posiada bardzo dobrze zachowany, w swej historycznej formie, i najmniej zdegradowany przez działalność człowieka krajobraz. Prawie całe terytorium gminy znajduje się w zasięgu występowania historycznych założeń dworsko-parkowych. Wysokimi walorami krajobrazowymi odznacza się północno-środkowy rejon gminy.

Charakterystyczne cechy kompozycyjne widoczne w panoramach tj. grupy zieleni z widocznymi dachami zabudowań, w tle mające otwarte przestrzenie upraw rolnych, zachowane są we wsiach: Dąbrówka Malborska, Bukowo, Malewo, Lasy, Łoza, Szropy oraz w założeniach dworsko-parkowych: Jurkowiec, Grzymała, Klecewo, Mleczewo, Trankwice, Telkwice, Waplewo Wielkie, Zielonka.

Wsie zlokalizowane w otwartym, różnoidalnym ukształtowanym krajobrazie, w areale rolnym (rozłogi pól) to Dziewięć Włók, Gintra, Jodłówka, Kątki, Ramoty.

Historyczna sieć drożna z licznymi alejami i zadrzewieniami jest zachowana w dość dobrym stopniu. Droga nr 515 została uregulowana w okresie powojennym, przez co miejscami nieznacznie zmieniła swój historyczny przebieg (w okolicy Kalwy). Układ komunikacyjny wzbogacony został na pocz. XX w. o dwie linie kolejowe relacji Gdańsk Główny - Warszawa Wschodnia oraz nieczynną obecnie linię relacji Malbork – Małdyty (przy czym nadal w terenie widoczny jest przebieg dawnego torowiska).

³⁰ art. 3 pkt 14 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.)

Pomimo tego, iż znaczna część gminy odznacza się harmonijnym krajobrazem kulturowym, występują również zjawiska negatywne, mające bardzo duży wpływ na ochronę krajobrazu kulturowego tj. zanik budowlanej kultury ludowej, zanik zadrzewień śródpolnych i wzdłuż dróg.

Ochrona, a miejscami rewaloryzacja krajobrazu kulturowego w gminie powinna następować poprzez stosowanie historycznej kolorystyki dachów i elewacji; wykorzystywanie elementów budownictwa regionalnego w budownictwie współczesnym, sytuowanie i komponowanie bryły zgodnie z ukształtowaniem terenu, ograniczeni gabarytów budynków oraz użycie lokalnych materiałów budowlanych drewno, miejscowy kamień, ceramika)

5.2.4. Układy ruralistyczne i urbanistyczne

Większość miejscowości na terenie gminy Stary Targ posiada metrykę średniowieczną. Charakterystyczną cechą osadnictwa na tym terenie jest liczebna przewaga majątków ziemskich nad wsiami. Struktura dawnej sieci osadniczej powoli zanika w terenie, przyczyniły się do tego reformy agrarne z 2 połowy XIX w., parcelacje z okresu działania Pruskiej Komisji Kolonizacyjnej (1886-1918) i z lat 30-tych XX wieku, a także powojenna reforma rolna. Ponadto silne przeobrażenia przestrzenne wsi, głównie przejawiające się poprzez rozproszenie zabudowy i rozdrobnienie areálu, następuje od początku lat 90-tych XX w. Wiele osad folwarcznych o średniowiecznej proveniencji straciło swoje historyczne walory przestrzenne i znaczne lub wszystkie, istniejące jeszcze pod koniec ubiegłego stulecia, zasoby kulturowe.

BRZozÓWKA

Dawne nazwy: Brosowken, niem. Birkendorf.

Podstawowe dane historyczne: wieś szlachecka. Należała do klucza buchwałckiego (bukowskiego). Pod koniec XIX w. wieś znajdowała się administracyjnie w powiecie sztumskim, urząd gminy i stanu cywilnego w Tropach, parafia Kalwa, poczta Pozylia. Około 1880 r. wieś miała 3 domy, 24 mieszkańców, 21 katolików, obszar 103 ha, w tym 91 roli ornej. W 2 poł. XIX w. właścicielem wsi był Jan Donimirski.

Położenie: 5,4 km na północny wschód od Starego Targu, przy drodze wojewódzkiej nr 515. Wieś wchodzi w skład sołectwa Tropy Sztumskie.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, budynków gospodarczych i inwentarskich, kilku budynków mieszkalnych z budynkami gospodarczymi. Układ przestrzenny niezachowany; nie zachowały się żadne elementy folwarku (dwór i zabudowania gospodarcze i inwentarskie). Zachowały się elementy zespołu zabudowy mieszkaniowej z budynkami gospodarczymi.

BUKOWO

Dawne nazwy: 1303 Rudithen, 1880 Buchwałd, niem. Buchwalde.

Podstawowe dane historyczne: wieś szlachecka (rycerska). W 1880 r. w powiecie sztumskim, wieś należała do okręgu wójtowskiego i urzędu stanu cywilnego w Tropach, parafia Pozylia. W tym czasie w Bukowie była szkoła, cegielnia, 10 dymów, 145 mieszkańców, 132 katolików. Miejscowość miała wówczas 459,39 ha powierzchni (337,81 roli ornej i ogrodniczej, 33,16 łąk, 15,20 pastwisk, 64,71 lasu, 8,51 nieużytków).

Na podstawie przywileju wystawionego w Dzierzgoniu z 1303 r. potomkowie Prusaka Kropolto otrzymali wsie: 1) Rudithen (dziś Bukowo), Azmiten (Telkwice) i pole zwane Woze, 2) pola Kersiten i Dosen (Tillendorf) jako wynagrodzenia za 9 włók zabranych na założenie wsi Pozylia; pod kon. XIX w. na tym obszarze były wsie Bukowo, Telkwice, Brzozówka, Nowa Wieś, Komorowo i Tillendorf.

W 1454 r. Zakon odebrał dobra Michałowi z Buchwałdu i nadał je Fritzowi Lokau, jako wynagrodzenie za szkody, które poniósł od strony Zakonu. Za czasów polskich Lockau utracił te dobra. W XVI w. majątek należał do rodziny Gablentz, w 1664 r. do Anny Magdaleny. Gablentz miała je w dożywociu, po jej śmierci przeszły w ręce Balińskich, później były w posiadaniu rodziny Muellern, z której jedna córka wyszła za Wężyka, druga za Szydłowieckiego, w związku z czym na pocz. XVIII w. Bukowo było w posiadaniu obydwu tych rodzin. W 1742 r. posiadał go niejaki Unruh, w 1772 r. szambelan Maciej Grąbczewski, 1804 r. - Donimirski, w tym też roku wartość dóbr oszacowano na 80.000 talarów. Z wsi na pierwotnym obszarze kompleksu dóbr buchwałdzkich (bukowskich) pod koniec XIX w. w posiadaniu Donimirskich (przybyłych tu z Ostrowitego) były wsie: Buchwałd, Brzozówka i Telkwice. Donimirscy posiadali w okolicy Bukowa jeszcze wsie Cygus, Czernin, Ramzy i Zajezerze.

Położenie: 6,4 km na północ od Starego Targu. Wieś jest siedzibą sołectwa Bukowo, w którego skład wchodzi również miejscowości Kościelec, Pozolia, Telkwice i Trankwice.

Układ historyczny: osada folwarczna ze wsią w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna z zespołem zabudowy mieszkalno-gospodarczej w układzie ulicówki wzdłuż drogi biegnącej na południowy zachód od folwarku. Folwark składał się z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich. Układ przestrzenny niezachowany. Z zabudowań gospodarczych należących do folwarku zachowała się stodoła, stajnia oraz dwa budynki gospodarcze (w ruinie). Zachował się zespół historycznej zabudowy mieszkalno-gospodarczej wzdłuż drogi biegnącej na południowy zachód od dawnego folwarku. Wzdłuż drogi biegnącej od strony wschodniej wsi – pierwotnie bez zabudowań - na początku XX w. powstały nieliczne zagrody oraz szkoła (ob. sklep). Wokół wsi znajdują się historyczne zagrody samotnicze.

CZERWONY DWÓR

Dawne nazwy: niem. Rothhof.

Podstawowe dane historyczne: W 1527 r. dobra Czerwony Dwór wraz z Bągartem, Czołpą, Zalewicami, Dubielem i Namiarowem Maciej Trebnicz z Pomorza oddał swemu szwagrowi Piecewskiemu. Z późniejszych wzmianek wynika, że wieś była w posiadaniu rodziny Przemińskich. W XIX w. w powiecie sztumskim, poczta Dąbrówka Niemiecka. Ok. 1880 r. miejscowość w tym czasie miała 146 ha (11 łąk, 128 roli). W 1868 r. we wsi było 15 budynków, 5 domów, 43 mieszkańców, 13 katolików, 19 ewangelików, w 1885 r. - 5 domów, 5 dymów, 52 mieszkańców, 10 katolików, 33 ewangelików, 9 osób innej wiary.

Położenie: 9,4 km na północny zachód od Starego Targu, w pobliżu drogi wojewódzkiej nr 515. Wieś wchodzi w skład sołectwa Łoza.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich. W późniejszym okresie (l. 40-te XX w.) na południe od folwarku powstał zespół zabudowy mieszkalno-gospodarczej. Układ przestrzenny zachowany; zachowany dwór, park i budynek gospodarczy. Zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze z lat 40-tych XX w. ustawione rzędowo wzdłuż drogi, nieznacznie zmodernizowane.

DĄBRÓWKA MALBORSKA

Dawne nazwy: niem. Deutsch Dammerau.

Podstawowe dane historyczne: wieś kościelna włościańska. W czasach Zakonu Krzyżackiego Dąbrówka miała przydomek „uf der hoe” - na wzgórzu. Istniała już wcześniej, na prawie polskim, które dopiero za czasów Zakonu Krzyżackiego zamienione zostało na chełmińskie. W 1604 r. istniało w Dąbrówce lemaństwo. Parafia dąbrowska erygowana w połowie XIV w., miała pod koniec XIX w. 824 komunikantów. Kościół św. Mikołaja wybudowany został w 1804 r. na fundamentach poprzedniej, rozebranej świątyni. Konsekracji świątyni dokonał bp Iwo Onufry Rogowski – biskup pomocniczy diecezji chełmińskiej 14 października 1804 r. Parafia posiadała filię w Koślince (Kiessling).

W 1880 r. w powiecie sztumskim, w tym czasie miejscowość miała obszar 2359 mórg, budynków 116, domów mieszkalnych 70, katolików 268, ewangelików 447. We wsi jest szkoła, poczta w Malborku.

Położenie: 10,4 km na północny zachód od Starego Targu. Wieś jest siedzibą sołectwa Dąbrówka Malborska, w którego skład wchodzi również miejscowość Grzymała.

Układ historyczny: wieś placowo-ulicowa.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany; najprawdopodobniej pierwotnie wieś miała formę owalnicy z placem ze stawem pośrodku, później od strony zachodniej rozwinęła się w ulicówkę. Zachowana historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

DZIEWIEĆ WŁÓK

Dawne nazwy: niem. Neunhuben.

Podstawowe dane historyczne: Według mapy Schroetera z lat 1796 – 1802 w Dziewięciu Włókach był folwark. Na mapach z końca XIX w. folwark już nie istniał.

Położenie: 2,6 km na północ od Starego Targu. Osada położona przy drodze wojewódzkiej nr 515. Wchodzi w skład sołectwa Kalwa.

Układ historyczny: wieś o nieregularnym układzie przestrzennym, pierwotnie osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: historyczny układ przestrzenny nie zachowany; zachowana nieliczna historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

GINTRO

Dawne nazwy: Gunter, Gunter, Guntere, niem. Gintro.

Podstawowe dane historyczne: folwark. Według źródeł w 1404 r. właścicielem miejscowości był Guntur von Gunter, później rodzina zwała się Gintryńscy. Z 1773 r. pochodzi wzmianka, że folwark został nowo założony, z czego wniosek, że majątek musiał w czasie wojen w latach 1768 – 1772 zostać spustoszony.

W XIX w. w powiecie sztumskim. Wieś zajmowała wówczas 950 mórg powierzchni, 5 budynków, 1 dom, 3 katolików, 10 ewangelików, parafia Kalwa, szkoła w Zielonkach, poczta Stary Targ. W 1859 r. Gintro przyłączone było jako mleczarnia do Czernina i znajdowało się w posiadaniu spadkobierców po Franciszku Donimirskim.

Położenie: Położony 6,7 km na północ od Starego Targu, nad Strugą Młyńską.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna. Folwark składał się z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich, na północny wschód znajdowały się czworaki. Układ przestrzenny niezachowany. Dwór mocno przebudowany. Park oraz zabudowania gospodarcze folwarku nie zachowały się. Zachował się niewielki zespół czworaków z budynkami gospodarczymi na północny wschód od dawnego folwarku.

GRZYMAŁA

Dawne nazwy: 1880 Birkenfeld, niem. Birkenfelde.

Podstawowe dane historyczne: folwark, w 1880 r. w powiecie sztumskim.

Położenie: 7,8 km na północny zachód od Starego Targu, przy drodze wojewódzkiej nr 515. Osada wchodzi w skład sołectwa Dąbrówka Malborska.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich, wieży ciśnieniowej oraz niewielkiego zespołu czworaków na południe od folwarku. Układ przestrzenny zachowany; zachowany dwór, park i wieża ciśnieniowa. Zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze (czworaki), nieznacznie zmodernizowane.

IGŁY

Dawne nazwy: 1287 Egell lub Lupin, 1303 Egel, 1437 Tannfeld, 1451 Egel, niem. Iggeln.

Podstawowe dane historyczne: wieś włościańska. W dniu 19 sierpnia 1287 r. Krzyżacy nadali pierwszy przywilej na tak zwane pole Lupin (campus Lupin) wiernemu Prusowi Sambange, który założył tutaj wieś. W 1772 r. Igły znajdowały się w rękach Wałdowskich. W XIX w. w powiecie sztumskim. Ok. 1880 r. wieś miała 640 mórg powierzchni, 41 budynków, 17 domów, 81 katolików, 52 ewangelików. Parafia i szkoła w Kalwie, poczta Stary Targ. W związku z budową linii kolejowej Malbork – Małdyty wielu mieszkańców wsi musiało sprzedać swoją ziemię pod budowę kolei. Położenie: 6,7 km na północ od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Jurkowiec.

Układ historyczny: nieregularny.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: mała osada złożona z samorzutnie lokalizowanych zagród, tworzących nieregularny układ. Układ przestrzenny nie zachowany; z pierwotnych zagród zachowało się jedno siedlisko z budynkiem mieszkalnym i budynkami gospodarczymi oraz kaplica w polu (obecnie w ruinie).

JODŁÓWKA

Dawne nazwy: niem. Tannfelde.

Podstawowe dane historyczne: w XVIII w. Jodłówka jeszcze nie istniała. Pod koniec XIX w. osiedle (folwark?) do Zielonek, miejscowość posiadała wówczas 2 domy, 38 mieszkańców.

Położenie: ok. 6 km na północ od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Szropy.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość pierwotnie najprawdopodobniej składała się z dworu, parku lub sadu oraz zabudowań gospodarczych. Układ przestrzenny nie zachował się; z folwarku zachował się jedynie budynek dworu, na zachód od dworu zachował się niewielki zespół zabudowy mieszkalnej i gospodarczej.

JORDANKI

Dawne nazwy: 1303 Gut Jordanis, 1437 Jordansdorf, 1669 Jordanki, niem. Jordanken.

Podstawowe dane historyczne: Wieś włościańska. W XVI w. dobra te były w posiadaniu rodziny Gildensternów, którzy we wsi założyli kościół luterański. W 1717 r. kolejny właściciel - Słup-Wałdowski, kazał rozebrać kościół jako niepotrzebny, a materiał przewieźć do Dzierzgonia, gdzie został użyty do budowy klasztoru oo. Reformatów. W 1772 r. Jordanki znajdowały się jeszcze w posiadaniu Wałdowskich. W XIX w.

w powiecie sztumskim. Wieś miała 1660 mórg powierzchni, 48 budynków, 24 domy, 136 katolików, 74 ewangelików. Parafia Kalwa, szkoła w miejscu, poczta Stary Targ.

Położenie: 8,6 km na północ od Starego Targu. Wieś jest siedzibą sołectwa Jordanki, w którego skład wchodzi również miejscowość Śledziówka Mała.

Układ historyczny: niewielka wieś w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany. Zachowana historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

JURKOWICE WIEŚ

Dawne nazwy: 1400 Jorgesdorff, 1565 Jörgensdorf, 1659 Jurgensdorf, Görgensdorf, niem. Georgensdorf, Georgenhof.

Podstawowe dane historyczne: wieś włościańska. Na pocz. XVII w. zaginął stary przywilej lokacyjny wsi. W 1641 r. starosta sztumski Zygmunt I Güldenstern nadał nowy przywilej, na prawie chełmińskim, który obejmował równocześnie kilka innych wsi. W XIX w. na zachód od wsi był cmentarz - obecnie niezachowany. W XIX w. w powiecie sztumskim, nad strugą Młynicą (Mühlengraben). Posiadała wówczas 2382 mórg powierzchni, 67 budynków, 32 domów, 226 katolików, 90 ewangelików. Parafia Kalwa, szkoła w miejscu, poczta Stary Targ.

Położenie: 5,7 km na północny zachód od Starego Targu, przy drodze wojewódzkiej nr 515. Podzielona jest na trzy, oddalone od siebie o kilka kilometrów, części: Jurkowice Wieś, Jurkowice I i Jurkowice II. Wieś jest siedzibą sołectwa Jurkowice, w którego skład wchodzi również miejscowości Igły i Łabuń.

Układ historyczny: niewielka wieś w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany. Zachowana historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

JURKOWICE PIERWSZE

Dawne nazwy: niem. Georgensdorf, Georgenhof.

Podstawowe dane historyczne: Majątek założony został prawdopodobnie dopiero w XIX w.

Położenie: 7,5 km na północny zachód od Starego Targu, 2 km na zachód od Jurkowic Wsi. Przy linii kolejowej Ława - Malbork.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, młyna, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz niewielkiego zespołu czworaków na północ od folwarku z pocz. XX w. Około 1876 r. miejscowość przedzielona została linią kolejową Ława - Malbork. Układ przestrzenny zachowany: zachowany pałac, relikty parku, część budynków gospodarczych (dwie obory, stodoła, budynek jeden gospodarczy). Zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze (czworaki), nieznacznie zmodernizowane.

KALWA

Dawne nazwy: 1400 Calba, 1532 die Kalbe, 1669 Kalwa, niem. Kalwe.

Podstawowe dane historyczne: Wieś kościelna, parafialna. Pierwszy raz wymieniono Kalwę w dokumencie z 26 lipca 1280 r., a parafię w 1285 r. W 1297 r. właściciel wsi niejaki Konrad von Mükenberg, z przyzwoleniem komtura krzyżackiego Henryka von Wilnowe z Malborka, wydał pierwszy znany przywilej na prawie chełmińskim, na mocy którego sołtys Zygfryd otrzymał 5 włók, a proboszcz 4 włóki. Kościół parafialny, istniejący do dziś, został zbudowany w latach 1310-1320, prezbiterium dobudowano dopiero w 1402 r. W 1411 r. kościół został ograbiony. Z wizytacji kościelnej w 1698 r. wiadomo, że świątynia posiadała dach, który wymagał koniecznej naprawy. We wsi nie było wówczas szkoły, ale nauczyciel mieszkał w domu należącym do kościoła. Z opisu diecezji sporządzonego w 1788 r. wiadomo, że wówczas kościół św. Magdaleny był murowany, a plebania drewniana w dobrym stanie. W Kalwie istniał już przytułek, gdzie przebywał 1 mężczyzna i 4 kobiety. Na terenie parafii stał zbór wyznawców kalwińskich, przy którym mieszkał ich kaznodzieja. Budynek ten został zburzony przed 1717 r. W Kalwie mieszkał kaznodzieja luteranski, ale nie dysponował świątynią ewangelicką. W 1821 r. kościół katolicki otrzymał nową drewnianą wieżę. Wymieniono również wyposażenie wnętrza na rokokowe. Pod koniec XIX w. wieś miała 2623 mórg obszaru, 87 budynków, 39 domów, 416 katolików, 33 ewangelików. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Stary Targ. Spis ludności z 1910 r. wykazał, iż w Kalwie mieszkało 336 Polaków i 124 Niemców. Według spisu ludności w 1910 r. mieszkało tutaj 21 protestantów i 438 katolików, a 1932 r. już 6 protestantów i 80 katolików. W 1943 r. tutejsi ewangelicy należeli do wspólnoty w Starym Targu.

Położenie: 3,5 km na północny zachód od Starego Targu, przy drodze wojewódzkiej nr 515. Wieś jest siedzibą sołectwa Kalwa, w którego skład wchodzi również miejscowość Dziewięć Włók.

Układ historyczny: wieś typu owalnica.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany, czytelny układ owalnicy z nawsiem, w którym usytuowany jest kościół. Zachowana zabudowa historyczna - mieszkalna i gospodarcza.

KĄTKI

Dawne nazwy:

1345 die Kante, 1404 Kantke, 1523 Kandtke, 1543 Kantichen, 1648 Kądky, niem. Kantken, Kontken.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. W XIX w. powiat sztumski, nad strugą młyńską. Około 1880 r. wieś miała 1403 mórg powierzchni, 19 budynków, 6 domów, 112 katolików, 11 ewangelików. Parafia Nowy Targ, szkoła Klecewo, poczta Stary Targ. Wieś należała od dawna do dóbr czernińskich (Hohendorf), pierwszy raz wspomniana w 1345 r., należała wówczas do Klause von dem Kante. W 1523 r. własność Oswalda Branta. Przed 1626 r. podzielona została na dwa działki. W 1648 r. - właściciel (1 części ?) Szeliski, w 1788 r. Niewieściński i Nostitz-Jackowski, 1804 – Niewieściński i Szeliski. Podczas wojen w latach 1768 – 1772 wieś wraz z całą okolicą zostały bardzo mocno zniszczone, przez 3 lata stacjonowały we wsi wojska rosyjskie, lasy zubożono, wieś wycieńczono.

Położenie: 3,5 km na południowy zachód od Starego Targu, nad Strugą Młyńską. Wieś jest siedzibą sołectwa Kątki, w którego skład wchodzi również miejscowości Klecewo i Mleczevo.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz niewielkiego zespołu czworaków po wschodniej stronie folwarku. Układ przestrzenny niezachowany; zachowany dwór i budynek gospodarczy (częściowo w ruinie). Zachowane samotne zagrody w układzie nieregularnym - samorzutnym. Przez teren wsi przebiega linia kolejowa Iława – Malbork.

KLECEWO

Dawne nazwy:

1404 Cleetz, Clecz,

1650 Klecewo,

1685 Klicewa, niem. Kletzewo.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. W XIX w. w powiecie sztumskim, nad strugą młyńską. Wieś posiadała wówczas 1196 mórg powierzchni, 15 budynków, 7 domów, 160 katolików, 10 ewangelików. Parafia Kalwa, szkoła w miejscu, poczta Stary Targ. Wieś założona została około 1336 r., kiedy to Zakon wydał na polu zwanym Mantigin 15 włók Prusom Wapel i Nadruwe. Pole to znajdowało się w pobliżu małego jeziora, przy strudze Balaw, tj. części młyńskiego kanału (Mühlengraben), który przekopali hutnicy malborscy (Ysenbleser). Od dawna wieś posiadała rodzina Kalksteinów. W 1767 r. Piotr Kalkstein odsprzedał te dobra Janowi Kalksteinowi, wicewojewodzie malborskiemu za 35 000 zł pr. W 1804 r. właścicielami nadal byli Kalksteinowie. Według innych źródeł już w 1288 r. prusak Clecz albo Kłęc otrzymał od Zakonu dobra zwane Dumele, które później nazwano Klecewo.

Położenie: 2,6 km na zachód od Starego Targu, przy drodze wojewódzkiej nr 517. Wieś wchodzi w skład sołectwa Kątki.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz niewielkiego zespołu czworaków na zachód od folwarku. Układ przestrzenny zachowany; zachowany dwór, park i budynki gospodarcze (spichlerz, stodoła). Zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze (w tym czworaki), nieznacznie zmodernizowane.

KOŚCIELEC

Dawne nazwy:

1796 Neudorf, niem. Altkirch.

Podstawowe dane historyczne: brak wzmianek.

Położenie: 9,2 km na północ od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Bukowo.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz niewielkiego zespołu zabudowy mieszkalnej na północ od folwarku.

Układ przestrzenny niezachowany; zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze. Z folwarku zachowany jedynie park (dwór i budynki gospodarcze zburzone).

KRZYŻANKI

Dawne nazwy: niem. Kreuzkrug.

Podstawowe dane historyczne: brak wzmianek.

Położenie: 9,4 km na północny zachód od Starego Targu, przy drodze wojewódzkiej nr 515. Wieś wchodzi w skład sołectwa Łoza.

Układ historyczny: układ nieregularny.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: zachowała się historyczna zabudowa mieszkaniowa i gospodarcza.

LASY

Dawne nazwy:

1565 Liasy, 1659 Laza, niem. Laase.

Podstawowe dane historyczne: wieś włościańska. Wieś Lasy w latach 1466 – 1772 r. należała do dóbr starostwa sztumskiego. W 1565 r. założono tu folwark starościński. W 1677 r. Krzysztof Grzymułtowski, starosta sztumski, zapisał pół włóki roli w Lasach Michałowi Görisch i mianował go starszym tej wioski, za co zobowiązany był pobierać podatki we wsi. W XIX w. w powiecie sztumskim. Około 1880 r. wieś miała 1272 mórg powierzchni, 38 budynków, 12 domów, 39 katolików, 51 ewangelików. Parafia Dąbrówka Niemiecka, szkoła Łoza (Losendorf), poczta Malbork.

Położenie: 20 km na północ od Starego Targu, nad rzeką Tyną. Wieś wchodzi w skład sołectwa Łoza.

Układ historyczny: układ nieregularny.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: zachowała się historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

ŁABUŃ

Dawne nazwy: 1400 Labun, 1539 die Laabe, 1764 Labau, niem. Laabe.

Podstawowe dane historyczne: włościańska wieś. W latach 1466 – 1772 wieś Łabuń należała do dóbr starostwa sztumskiego. W czasach wojen szwedzkich zaginął pierwotny przywilej lokacyjny wsi (jak również 10 innych wsi tegoż starostwa) nadany przez Krzyżaków. Na prośby odnośnych wiosek, na których czele stał Łabuń, w 1641 r. Zygmunt Güldenstern, starosta sztumski, wystawił nowy przywilej na imię tutejszego sołtysa. Prawo urzędzenia pozostało chełmińskie. W XIX w. wieś w powiecie sztumskim, miała 133 morgi powierzchni, 35 budynków, 12 domów, 70 katolików, 64 ewangelików. Parafia Szropy, szkoła w miejscu, szkoła Stary Targ.

Położenie: 6,2 km na północ od Starego Targu, przy drodze wojewódzkiej nr 515. Wieś wchodzi w skład sołectwa Jurkowice.

Układ historyczny: niewielka wieś w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany. Zachowana historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

ŁOZA

Dawne nazwy: 1409 Losindorf, 1659 Lozendorf, niem. Losendorf.

Podstawowe dane historyczne: wieś włościańska. W latach 1466-1772 Łoza należała do dóbr starostwo sztumskiego. Według odnowionego przywileju w 1641 r. posiadała prawo chełmińskie. W 1699 r. cała wieś została oczynszowana. Sołtys Jan Stielau otrzymał 2 i pół włóki, od których płacił rocznie czynszu 46 fl. 20 gr. W późniejszym okresie sołtys otrzymał jeszcze jedną włókę. W 1655 r. znajdowała się jedna włoka wolna we wsi, którą kupił w 1766 r. Ignacy Kraus za 8000 zł. W XVII w. powstał we wsi kościół ewangelicki, pierwszym pastorem był Jan Tischler (1633-1683), pełnił on uprzednio urząd kapelana polnego w wojsku szwedzkim. W l. 1876-78 wzniesiony został istniejący do dziś kościół (obecnie filialny pw. św. Jadwigi Królowej). Pod koniec XIX w. wieś miała 1410 mórg powierzchni, 35 budynków, 13 domów, 66 katolików, 89 ewangelików, szkoła w miejscu. Parafia Dąbrówka Niemiecka, poczta Malbork.

Położenie: 11 km na północ od Starego Targu. Wieś jest siedzibą sołectwa Łoza, w którego skład wchodzi również miejscowości Czerwony Dwór, Krzyżanki i Lasy.

Układ historyczny: wieś w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany. Zachowana historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

MALEWO

Dawne nazwy: niem. Mahlau.

Podstawowe dane historyczne:

brak wzmianek.

Położenie: 12 km na północ od Starego Targu.

Układ historyczny: układ nieregularny.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: zachowana historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

MLECZEWO

Dawne nazwy:

Mileczen, 1605 Mylecz, Mlecewo,

1904 Heinrode, niem. Mleczewo, Mletzewo.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. Pod koniec XIX w. w powiecie sztumskim, ze stacją pocztową i telefoniczną. We wsi jest przystanek kolei malborsko-mławskiej. Okręg urzędu stanu cywilnego Kołozob, parafia katolicka Kalwa, ewangelicka Sztum, szkoła Klecewo. Wieś posiada wówczas 123,89 ha roli rolnej i ogrodniczej, 16,16 ha łąk, 3,19 nieużytków, 0,39 wody, razem 143,63 ha, dochodu z gruntu 2574 marek. Właścicielem wsi był pod koniec XIX w. Ignacy Tolkiemitt na Klecewie. W 1868 r. we wsi było 12 budynków, 5 domów, 57 mieszkańców, 45 katolików, 12 ewangelików.

Położenie: 3,9 km na zachód od Starego Targu, 13 km na południe od Malborka, przy trasach linii kolejowej Iława-Malbork i drogi wojewódzkiej nr 517. Wieś wchodzi w skład sołectwa Kątki.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych oraz niewielkiego zespołu zabudowy mieszkalnej na zachód od folwarku. Od około 1876 r. koło wsi przebiega linią kolejową Iława – Malbork.

Układ przestrzenny zachowany; zachowany dwór, park, kuźnia, stajnia i dwa zabudowania gospodarcze (w ruinie). Za dworem znajduje się współczesny budynek mieszkalny o niskich wartościach estetycznych – postulowany do usunięcia. Zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze. Na północ od wsi zachowały się budynki stacji kolejowej.

NOWY TARG

Dawne nazwy:

1336 Neuwemarkt,

1403 Newmark, Nowytarg,

niem. Neumark.

Podstawowe dane historyczne: W 1452 r. wielki mistrz krzyżacki Dytryk z Altenburga nadał niejakiemu Hermanowi 68 włók chełmińskich. Sołtys dostał 6 ½ wolnej włóki, proboszcz 3 ½. Każdy gbur miał świadczyć Zakonowi 3 wiadrunki od włóki, a proboszczowi płacić 1 korzec żyta i tyleż owsa. Sołtys był wolny od czynszu (za ½ włóki, którą odstąpił księdzu i mesznego). W 1642 r. istniał tu murowany kościół katolicki, była również nowa szkoła. Za czasów Rzeczypospolitej wieś należała do starostwa sztumskiego, a w 1565 r. otrzymała go rodzina Czemów. Pod koniec XIX w. w powiecie sztumskim, wieś miała 22 wybudowania. W miejscu była szkoła katolicka i kościół filialny, należący do Starego Targu, parafia ewangelicka w Sztumie, stacja pocztowa Mikołajki, okręg urzędu stanu cywilnego w Krastudach. Wieś posiadała wówczas 4303 mórg powierzchni, 161 budynków, 63 domy, 751 mieszkańców, 699 katolików, 37 ewangelików. W 1930 r. otwarto we wsi polską szkołę z liczbą uczniów: 1930 – 10, 1931 – 8, 1932 – 7, 1933 – 17, 1934 – 14, 1935 – 13, 1936 – 7, 1937 – 7, 1938 – 8, 1939 – 7.

Położenie: 3,5 km na południe od Starego Targu, na trasie Stary Targ – Krasna Łąka.

Układ historyczny: wieś placowa.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany. Zabudowa mieszkalna i gospodarcza zachowana.

OLSZÓWKA

Dawne nazwy: niem. Ellerbruch.

Podstawowe dane historyczne:

brak wzmianek.

Położenie: 9 km na wschód od Starego Targu przy drodze wojewódzkiej nr 515. Wieś wchodzi w skład sołectwa Tulice.

Układ historyczny: wieś o nieregularnym układzie przestrzennym.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ historyczny nie zachował się; zachowały się pojedyncze zabudowania mieszkalne i gospodarcze.

PIJAKI

Dawne nazwy: brak.

Podstawowe dane historyczne: brak wzmianek.

Położenie: 11 km na północny zachód od Starego Targu. Osada wchodzi w skład sołectwa Dąbrówka Malborska.

Układ historyczny: osada folwarczna (?).

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ historyczny nie zachował się; zachowały się pojedyncze zabudowania mieszkalne i gospodarcze.

POZOLIA I

Dawne nazwy: brak.

Podstawowe dane historyczne: Osada należąca w XIX w. do Żuławki Sztumskiej. Nazwa wykształciła się z niemieckiej nazwy Żuławki Sztumskiej – Posilge.

Położenie: 10 km na północny wschód od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Bukowo.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny nie zachowany. Nie zachowały się żadne elementy założenia dworko-parkowego, z wyjątkiem relikwów parku – nieliczny starodrzew i sadzawka.

POZOLIA II

Dawne nazwy: brak.

Podstawowe dane historyczne: Osada należąca w XIX w. do Żuławki Sztumskiej.

Położenie: 10 km na północny wschód od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Bukowo.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny nie zachowany; zachowały się elementy założenia dworskiego – dwór i park.

RAMOTY

Dawne nazwy: 1414 Rammoth,

1437 Ramaw i Ramod, 1509 Rampten, 1648 Ramuty, 1773 Ranten, niem. Ramten.

Podstawowe dane historyczne: wieś szlachecka. W 1772 r. wieś należała do rodziny Bagniewskich. W 1868 r. we wsi były 53 budynki, 24 domy, 250 mieszkańców, 200 katolików, 50 ewangelików. W 1885 r. – 23 domy, 43 dymów, 213 mieszkańców, 178 katolików, 34 ewangelików. Pod koniec XIX w. wieś w powiecie sztumskim, stacja pocztowa i parafia ewangelicka Kiszpork (Dzierzoń), parafia katolicka Stary Targ, miejscowość ma 452 ha powierzchni (408 roli ornej, 31 łąk). W 2 poł. XIX w. wieś należała do hr. Adama Sierakowskiego.

Położenie: 7 km na północny wschód od Starego Targu, przy drodze wojewódzkiej nr 515. Wieś jest siedzibą sołectwa Ramoty, w którego skład wchodzi również miejscowości Waplewko i Waplewo Wielkie.

Układ historyczny: wieś w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany. Zachowana zabudowa mieszkaniowa i gospodarcza.

STARY DWÓR

Dawne nazwy: niem. Volwerk Altmark, Altmarck.

Podstawowe dane historyczne: pod koniec XIX w. folwark do Starego Targu, o powierzchni 298 ha (240 roli). W 1885 r. wieś miała 3 domy, 10 dymów, 55 mieszkańców, 39 katolików, 16 ewangelików.

Położenie: 1,3 km na północ od Starego Targu.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich. Na przełomie XIX/XX w. na południe od folwarku powstał niewielki zespół budynków mieszkalnych i czworaków.

Układ przestrzenny zachowany; zachowany dwór, park i zabudowania gospodarcze. Zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze (w tym czworaki), nieznacznie zmodernizowane.

STARY TARG

Dawne nazwy: 1323 Aldemork, Aldemarkt, 1410 Stary Targ, 1544 der Alde Markt, 1629 Altemark, Starygród, Altmarck, niem. Altmark.

Podstawowe dane historyczne: w średniowieczu osada targowa. W latach 1215 – 1216 biskup misyjny Chrystian założył w Starym Targu parafię. Prawdopodobnie w XIII w. osada została zniszczona, a następnie ponownie zasiedlona na prawie chełmińskim w latach 1271–1276. Pierwszy przywilej wydał Herman von Schoenberg. Ponownie wieś obmierzono za czasów wielkiego mistrza krzyżackiego Luthera von Braunschweiga, wówczas wykazano 5 włók nadmiaru. Przy ponownym rozmierzeniu, przez komtura Konrada von Bruningsheim, wykazano jeszcze 4 ½ włóki nadmiaru. W 1325 r. wzniesiono gotycki kościół parafialny pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza. W 1356 r. przywilej lokacyjny potwierdził Werner von Runddorf, nadszatny i komtur kiszporski (dzierzgoński). W pierwotnym przywileju wieś otrzymała 60 włók, z których proboszcz i sołtys otrzymali po 6 wolnych. Mieszkańcy mieli używać miary kiszporskiej, a tamtejszy sąd ławniczy stanowił dla Starego Targu drugą instancję. Według ogólnego rejestru czynszowego wieś obejmowała 74 włóki, z których 57 płaciło po 21 skojców, z 2 karczem płaciła jedna 3 grzywny i 5 skojców, druga 4 grzywny. W 1654 r. nauczyciel pobierał ¼ korca żyta od włóki i po 6 groszy od domu, nadto dostawał przy pogrzebach od bogatych po 25 gr., od biednych po 6 gr. W 1629 r. Zygmunt III Waza oraz Gustaw II Adolf podpisali w Starym Targu rozejm, kończący wojnę pomiędzy Polską a Szwecją. W l. 1655–1660 podczas II wojny północnej żołnierze króla szwedzkiego Karola X Gustawa ograbili i zniszczyli wieś oraz kościół, który wkrótce odbudowano. Od 1772 r. Stary Targ znajdował się w granicach Królestwa Pruskiego. W 1807 r. podczas wojny napoleońskiej w wyniku wielkiego pożaru wsi została zniszczona górna, drewniana część kościoła. W 1821 r. została ona naprawiona, a w 1869 r. wzniesiona nowa – drewniana. 11 maja 1905 r. rozpoczęto budowę kościoła na nowo. 6 sierpnia 1906 r. odbyła się jego konsekracja. W tej formie świątynia istnieje do dnia dzisiejszego. W 1885 r. wieś miała 122 domy, 276 dymów, 1052 mieszkańców, 934 katolików, 99 ewangelików, 8 wyznawców innej wiary, 11 żydów, mieszkańcy wsi trudnili się głównie uprawą roli. Pod koniec XIX w. w miejscowości była poczta ze stacją telefoniczną, bank założony w 1887 r. i dwuklasowa szkoła katolicka (171 uczniów, 2 nauczycieli), wieś miała brukowaną główną ulicę. W tym czasie wieś miała 955 ha powierzchni (791 roli ornej, 214 ha łąk).

Na początku XX w. wieś zamieszkiwali głównie katolicy (wg wyznania) i Polacy (wg narodowości), w plebiscycie w lipcu 1920 r. większość mieszkańców głosowała za przynależnością do Polski (jednak przeważały głosy mieszkańców gminy, toteż wieś pozostała w granicach Niemiec). W latach 1929–1930 zbudowano kościół ewangelicki, który istniał do 1945 r. W 1929 r. otwarto polską szkołę, której pierwszym kierownikiem był Antoni Sarnowski, a jego następcą Franciszek Jujka. W okresie międzywojennym istniały tu dwie szkoły, a także trzy cmentarze: katolicki, ewangelicki i żydowski. Znajdowało się tu również m.in. kilka sklepów kolonialnych, 2 zajazdy, stacja benzynowa, dom kultury, dom opieki społecznej, dwa młyny, wiatrak i młyn o napędzie elektrycznym, 3 kuźnie, 2 piekarnie i 2 domy podcieniowe. Od 1945 r. wraz z całym powiatem sztumskim wieś wchodziła w skład warmińsko-mazurskiego okręgu administracyjnego, od 7 lipca 1945 r. w skład województwa gdańskiego. Uchwałą z 4 grudnia 1972 r. powołana została gmina Stary Targ, która po reformie administracyjnej w 1975 r. znalazła się w granicach województwa elbląskiego, a od 1999 r. wchodzi w skład województwa pomorskiego. Od 2002 r. gmina należy do powiatu sztumskiego (po wydzieleniu go z powiatu malborskiego, istniejącego od 1999 r.).

Położenie: położony 9,7 km na wschód od Sztumu, 17 km na południe od Malborka, przy drodze wojewódzkiej nr 517, leży nad Młynówką Malborską (Kanał Juranda). Wieś jest siedzibą sołectwa Stary Targ, w którego skład wchodzi również miejscowości Stary Dwór i Waplewo-Osiedle. Miejscowość jest siedzibą gminy Stary Targ.

Układ historyczny: wieś w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany. Zachowana budowa mieszkalna i gospodarza.

SZROPY

Dawne nazwy: 1280 Scrope, 1316 die Schrape, 1404 Schroppe, Schropa, Scrope, 1518 Sropen, 1648 Schroop, 1694 Schrave, 1764 Sruppy, niem. Schroop.

Podstawowe dane historyczne: pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1280 r., do wsi należały wówczas 32 włóki ziemi. Pierwsza świątynia w Szropach powstała w XIV w. Kościół został poważnie uszkodzony podczas wojny polsko-krzyżackiej. Szropy występują w źródłach z XVI w. jako własność królewska w starostwie sztumskim. 672 hektary dzierżawił tu Wacław Baliński, 4 włóki należały do księdza, a 2 do sołtysa. W miejscowości istniały dwie karczmy, a także dwa młyny wybudowane przy stawie rybnym.

Od 1565 r. wieś była siedzibą starostwa szropskiego, wydzielonego z dawnego starostwa sztumskiego. Z 1582 r. pochodzi wzmianka, że młyn był spustoszony. W tymże roku kupił go Jakub Czender od Jana Rybaka i odbudował. Postanowiono mu także postawić trzecie koło i dobudować tartak. W 1557 r. mieszkała tu Anna Szropska, wdowa po Mikołaju Greusing. W 1583 r. wieś otrzymał w dzierżawie Jerzy Baliński, sędzia ziemski województwa malborskiego, zaś w 1648 r. - Zygmunt Gueldenstern, w 1689 r. - Władysław Łoś, w 1755 r. - starosta szropski, Stefan Piegłowski. W 1669 r. wzniesiono nowy kościół w konstrukcji szkieletowej. Do probostwa należały wówczas 4 włóki, dzierżawy za te włóki pobierał proboszcza 240 fl., mesznego 34 korcy żyta i tyleż owsa. Od 1683 r. świątynia szropska, do tej pory parafialna, została filią parafii w Kalwie. Od 1758 r. wieś była w posiadaniu publicyisty i ekonomisty, autora „Zbioru deklaracji” Feliksa Łoyko-Rędziejowskiego. Pod koniec XIX w. wieś miała 870 ha powierzchni (700 roli ornej, 127 łąk), 45 dymów, 90 domów, 436 mieszkańców, 301 katolików, 108 ewangelików, 27 wyznawców innych religii, we wsi była szkoła ewangelicka, poczta Malbork, parafia katolicka Kalwa. W latach 1945–1954 i 1973–1976 wieś była siedzibą gminy Szropy.

Położenie: 8 km na północ od Starego Targu, nad rzeką Młynówką, wieś jest siedzibą sołectwa Szropy, w którego skład wchodzi również miejscowości Gintro, Jodłówka i Zielonki.

Układ historyczny: wieś placowa.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: układ przestrzenny zachowany. Zachowana zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

SZROPY NIZINY

Dawne nazwy: brak.

Podstawowe dane historyczne: w XIX w. osada należała do wsi Szropy.

Położenie: 11 km na północ od Starego Targu.

Układ historyczny: układ nieregularny.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: zachowana zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

ŚLEDZIÓWKA MAŁA

Dawne nazwy: niem. Klein Heringshoeft.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. W XIX w. w powiecie sztumskim, poczta Pozyllia (Żuławka Sztumka), parafia katolicka Kalwa. Wieś miała wówczas 57 ha powierzchni, 23 ha roli i 33 ha łąk. W 1885 r. we wsi były 2 domy, 4 dymy, 18 mieszkańców, 10 katolików, 8 ewangelików, we wsi zajmowano się hodowlą bydła i koni.

Położenie: 13 km na północ od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Jordanki.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich.

Układ przestrzenny niezachowany; nie zachowały się żadne elementy osady folwarcznej.

ŚLEDZIÓWKA WIELKA

Dawne nazwy: niem. Gross Heringshoeft.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. W XIX w. w powiecie sztumskim, wieś miała wówczas 88 ha powierzchni, 38 ha roli ornej, 46 ha łąk. W 1885 r. we wsi były 2 domy, 5 dymów, 24 mieszkańców, 17 katolików, 7 ewangelików, zajmowano się hodowlą bydła i koni, we wsi była mleczarnia.

Położenie: 12 km na północ od Starego Targu.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich.

Układ przestrzenny zachowany, zachowały się elementy historycznego układu: dwór, budynki folwarczne, relikty parku oraz zabudowa mieszkaniowa i gospodarcza.

TELKWICE

Dawne nazwy: 1303 Azmiten, 1437 Tulkoytedorf, Telkowice, niem. Telkwitz.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. Wieś otrzymała nazwę od swojego właściciela - Prusa Tulikoytego, który w 1303 r. wraz z innym Prusem Bute otrzymał ziemię na terenie dzisiejszej wsi Bukowo. Przed 1804 r. wieś była w posiadaniu rodziny Grąbczewskich, od 1804 r. – Donimirskich. W 1885 r. właścicielem był Jan Donimirski z Buchwałdu (Bukowa). W 1885 r. we wsi było 5 domów, 16 dymów, 90 mieszkańców (83 katolików, 6 ewangelików, 1 wyznawca innej religii). W XIX w. wieś należała

administracyjnie do powiatu sztumskiego, poczta Pozylia (Żuławka Sztumska), stacja kolejowa Mleczewo, parafia katolicka Kalwa. Około 1880 r. wieś miała 233 ha powierzchni, 211 ha roli ornej, 11 ha łąk.

Położenie: 7,8 km na północny wschód od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Bukowo.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich.

Układ przestrzenny zachowany; zachowany dwór, park, budynki gospodarcze. Zachowane budynki mieszkalne i gospodarcze.

TRANKWICE

Dawne nazwy: 1321 Trankotin, 1437 Trankot, 1440 Trankwicz, niem. Trankwitz.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. W 1321 r. Prus Witko otrzymał pole Semmolanx czyli Witki, które jeszcze za polskich czasów stanowiły osobną osadę; w oznaczeniu granic opisano 3 pola: Trankotin, Wissewil i Semmolanx. Pola te stanowiły później dobra Trankwice. Na polu Wissewil powstał folwark Lubuszynek, który istniał jeszcze w 1669 r. Całe dobra posiadali najpierw Trankwiczowie, potem razem z waplewskimi dobrami Czemowie, następnie dziedzic Waplewa aż do czasów zaboru pruskiego. W 1804 r. dzierżyli je Białobłoccy, taksa rządowa oceniła je wówczas na 18533 talarów. Około 1880 r. wieś miała 575 ha (479 ha roli, 47 ha łąk, 19 ha lasu). We wsi była wówczas cegielnia z okrągłym piecem, wytwórnia sera, 10 domów, 31 dymów, 194 mieszkańców, 40 katolików, 153 ewangelików, 1 wyznawca innej religii, poczta Budzisz, parafia katolicka Pozylia (Żuławka Sztumska), stacja kolejowa Stare Pole. W 1889 r. wieś liczyła 14 dymów i należała do powiatu malborskiego.

Położenie: 8 km na północny wschód od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Bukowo.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz niewielkiego zespołu czworaków na wschód od folwarku.

Układ przestrzenny zachowany; park, budynki gospodarcze i inwentarskie, w parku ruiny dworu. Zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze (czworaki), nieznacznie zmodernizowane.

TROPY SZTUMSKIE

Dawne nazwy: 1280 Tropin, 1303 Tropeyne, 1323 Tropen, 1437 Tropin, 1659 Truppy i Trope, 1687 Traup, 1694 Troupe, 1773 Tropen, Trampere, Tranpeyen, Trappeinen, Trupy, niem. Troop.

Podstawowe dane historyczne: za czasów pruskich na terenie dzisiejszej wsi znajdował się warowny gród. W 1267 r. został on obleżony przez pruskie plemię Pogezan, które ustąpiło tuż po zjawieniu się odsieczy krzyżackiej. Po 1773 r. w Tropach znajdowały się dwa folwarki, jeden chełmiński o powierzchni 5 włók, a drugi emfiteutyczny. Folwark chełmiński został odłączony od sołectwa i obejmował 2 włoki sołeckie i 3 karczemne. Oba majątki posiadał miecznik ziemi pruskiej Tomasz Grąbczewski w dożywotniej rencie dzierżawnej. Przed Grąbczewskim majątek chełmiński posiadali Hutten – Czapscy. Drugi folwark stał przez dłuższy czas pusty, dopóki miejscowi gburzy nie podzielili go między siebie. W 1682 r. posiadał go już Jacek Bąkowski, a w 1748 r. na prawie emfiteutycznym nadany został Grąbczewskiemu. W 1874 r. we dworze mieszkał Gustav Päsler, a od 1904 r. dobra przejęli Donimirscy z Buchwałdu (Bukowa). W XIX w. wieś należała administracyjnie do powiatu sztumskiego, poczta i parafia katolicka Stary Targ, miejscowość posiadała wówczas 481 ha powierzchni (427 ha roli, 28 łąk). W 1885 r. było we wsi 35 domów, 63 dymy, 299 mieszkańców, 252 katolików, 39 ewangelików, 8 wyznawców innej wiary, szkoła katolicka w miejscu. W 1934 r. dworem i folwarkiem zarządzał Paul Thimm, w 1945 r. August Hartel z Trankwic.

Położenie: 3,7 km na północ od Starego Targu, przy skrzyżowaniu drogi wojewódzkiej nr 515 z drogą wojewódzką nr 517. Wieś jest siedzibą sołectwa Tropy Sztumskie, w którego skład wchodzi również miejscowość Brzozówka.

Układ historyczny: osada folwarczna z wsią w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz niewielkiego zespołu zabudowy mieszkalnej i gospodarczej.

Układ przestrzenny zachowany; zachowały się elementy zespołu podworskiego: park, budynki gospodarcze, dwór przebudowany. Zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze.

TULICE

Dawne nazwy: niem. Tillendorf.

Podstawowe dane historyczne: w XIX w. folwark do Waplewa, we wsi było nadleśnictwo i młyn, poczta Stary Targ. Miejscowość miała 9 domów, 84 mieszkańców. Właścicielem Tulic w 2 poł. XIX w. był hrabia Adam Sierakowski.

Położenie: 7,9 km na południowy wschód od Starego Targu. Wieś jest siedzibą sołectwa Tulice, w którego skład wchodzi również miejscowość Olszówka.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich. Na przełomie XIX i XX w. pojawiły się zagrody samotnicze. Układ przestrzenny niezachowany. Zachowana zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

WAPLEWO WIELKIE

Dawne nazwy: 1376 Wapils, 1437 Walpele, 1509 Wapils, 1488 Woplyn, 1498 Opolyn, 1591 Waplisz, 1592 Waplewo, 1694 Waplitz, niem. Grosse Waplitz.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. Pierwsze wzmianki o Waplewie pochodzą z początku XIV w., kiedy to mistrz ziemski Conrad Sack (1302-1306) nadał „campum Wermeno” Prusowi Thessym. Na polu tym powstały nazwane od nazwiska właściciela osady Gr. i Kl. Teschendorf (Cieszymowo Wlk.). Oprócz Thessym otrzymał włości stanowiące majątek waplewski. W 1323 r. potomkowie Thessyma – bracia Glabuno i Wappele zwrócili się do mistrza ziemskiego Fryderyka Wildenberga w Kiszporku o odnowienie przywileju, co uczynił tegoż roku, nadając im tę posiadłość na prawie chełmińskim. Wapel osiadł następnie w Waplewie, które od niego przybrało nazwę, a Glabun w Teschendorfie. W 2 poł. XV w. majątek przeszedł w ręce Rabów. Rabowie podzielili się na pocz. XVI w. dobrami waplewskimi (Jan Rabe dostał Rychendrysy/Andrzejewo, Kirsitten, Dybes, Minięta, Poliksy, Morany i część Buchwałdu/Bukowo i Jordanek, Anzelm zaś Waplewo, dobra i wieś razem z lasem, Ramoty i Tillendorf/Tylice, połowę Buchwałdu i Jordanek). W 1526 r. część dóbr waplewskich otrzymała rodzina Czemów (Rychendrysy, Poliksy, Morany, Minięta i Tillendorf). Ramoty i Waplewo pozostało w rękach Rabów, ale niedługo potem przeszły w ręce rodziny Czemów. Po nich posiadali te dobra z kolei Gueldensternowie, Zawadzcy (Jan Rogala hr. Biberstein Zawadzki, spokrewniony po kądzieli z Wazami, zbudował tu dwór), Chelstowscy i Bagniewscy, po których w XVIII w. odziedziczyli je Sierakowscy. Ci ostatni, zwłaszcza hr. Alfons Sierakowski żonaty z Marią Sołtanówną, córką Adam i Idalii z Pocięjów, doprowadził ten majątek do kwitnącego stanu i stworzył centrum polskiego życia kulturalnego i społecznego na Pomorzu. Jego gośćmi byli m.in.: Jan Matejko, Józef Ignacy Kraszewski, czy Stanisław Tarnowski. Alfons Sierakowski rozbudował dwór, a dokoła niego stworzył park w stylu angielskim. Posiadał on również dobra rycerskie Ramoty i Szenwize (Krasną Łąkę) oraz dobra Osiek w powiecie lipnowskim. W XIX w. poczta i parafia katolicka w Starym Targu, stacja kolejowa Mleczewo. W 1893 r. otwarta została linia kolejowa Małdyty – Malbork, w Waplewie Ne południe od wsi powstała w związku z tym stacja kolejowa. W 1885 r. klucz waplewski obejmował 2414 ha (1271 roli ornej, 208 łąk, 713 lasu); we wsi było 48 domów, 118 dymów, 609 mieszkańców, 591 katolików, 18 ewangelików, w należących do majątku: folwarku Olszówka - 6 domów, 91 mieszkańców, folwarku Waplewko - 2 domy, 18 mieszkańców, folwarku Rychendrysy - 11 domów, 126 mieszkańców, folwarku Tillendorf - 9 domów, 84 mieszkańców. We wsi była szkoła katolicka, szpital i gorzelnia parowa, w Olszówce cegielnia, w Rychendrydach młyn wodny, w folwarku Tillendorf produkcja nabiału dla Kiszporka (Dzierzgonia). Po II wojnie światowej dwór przeszedł na własność Państwowego Ośrodka Hodowli Zarodowej. Dziś mieści się tam oddział Muzeum Narodowego w Gdańsku – Muzeum Tradycji Szlacheckiej i Pomorski Ośrodek Kontaktów z Polonią.

Położenie: 4,5 km na wschód od Starego Targu, na trasie Ramoty – Stary Targ.

Układ historyczny: osada folwarczna z wsią w typie ulicówki.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz zespołu zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (czworaki) na południe od zespołu dworskiego.

Układ przestrzenny zachowany, wzbogacony o położony na południe od wsi zespół stacji kolejowej, zachowana zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

WAPLEWKO

Dawne nazwy: niem. Klein Waplitz.

Podstawowe dane historyczne: w XIX w. folwark do Waplewa. W 1885 r. we wsi były 2 domy, 18 mieszkańców.

Położenie: 6,2 km na wschód od Starego Targu. Wieś wchodzi w skład sołectwa Ramoty.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz niewielkiego zespołu zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (czworaki) na wschód od zespołu dworskiego.

Układ przestrzenny niezachowany, zachowały się jedynie elementy dawnego folwarku: dwa budynki gospodarcze i dwa czworaki.

ZIELONKI

Dawne nazwy: niem. Grünfelde.

Podstawowe dane historyczne: dobra rycerskie. Pierwszy znany przywilej dla wsi nadał mistrz ziemski Meinard von Querfurt (1288-1299). W 1316 r. dobra te zostały na nowo rozmierzone i podzielone pomiędzy Jakuba i jego braci przez wielkiego mistrza krzyżackiego Karola von Trier (1311-1324), co potwierdził nowym przywilejem mistrz krzyżacki Luter von Braunschweig (1331-1335). W XV w. dobra te posiadali Budziszowie, w XVI w. rodzina von Schönwiese (właściciele Krasnej Łąki). Pod koniec XVI w. nabyli je Czemowie, po których odziedziczyli je Gūldensternowie, po nich zaś Łosiowie, następnie Kretkowscy, Kruszyńscy i Wałdowscy. W 1805 r. wieś Zielonki oszacowana została na 70050 talarów, właścicielem dóbr był wówczas hr. Adam Sierakowski. W 1859 r. majątek ten posiadał Klemens Rötteken z Redy. Do klucza grunfeldzkiego należały dobra: Gintro, Śledziówka Wielka i Mała, Igły i Jordanki. W XIX w. wieś należała administracyjnie do powiatu sztumskiego, miała wówczas 1313 ha powierzchni, 21 budynków, 12 domów mieszkalnych, 142 katolików, 49 ewangelików, parafia Kalwa, szkoła w miejscu, poczta Stary Targ.

Położenie: 8,8 km na północ od Starego Targu, położony nad Strugą Młyńską. Wieś wchodzi w skład sołectwa Szropy.

Układ historyczny: osada folwarczna.

Analiza przekształceń układu przestrzennego: miejscowość powstała jako osada folwarczna, złożona z dworu, parku, budynków gospodarczych i inwentarskich oraz zespołu zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (czworaki) na wschód od zespołu dworskiego.

Układ przestrzenny zachowany, zachowana zabudowa mieszkalna i gospodarcza.

5.2.5. Zabytki nieruchome

Na terenie gminy znajduje się 19 obiektów (w tym zespoły) wpisanych do rejestru zabytków. Najcenniejszą grupę zabytków stanowią kościół średniowieczny: w Kalwie (XIV w.), Nowym Targu (ok. 1340 r.), Starym Targu (ok. 1325 r.) oraz nowożytny: w Dąbrówce Malborskiej (1803 r.), Łozie (l. 1876-1878), Waplewie Wielkim (1873 r.) i Szropach (l. 30-te XX w.). Kościoły są dobrze utrzymane, kościoły w Dąbrówce Malborskiej, Kalwie, Nowym Targu i Starym Targu dodatkowo z zachowanym, bogatym wyposażeniem wnętrza.

Niemniej cenne są zespoły dworsko-parkowe w Grzymale, Starym Dworze, Trankwicach i Waplewie. Na szczególną uwagę zasługuje zespół dworsko-parkowy w Waplewie, złożony z pałacu Sierakowskich, parku oraz zabudowań pofolwarcznych. Stan zachowania zespołów jest dworsko-parkowych z wyjątkiem zespołu w Waplewie jest bardzo zły, dwory są w złym stanie technicznym, a parki są zaniedbane.

Ponadto w rejestrze zabytków figurują XIX-wieczne założenia zieleni (parki i ogrody przydworskie) w Klecewie, Kościelcu, Mleczewie, Pozolii I, Pozolii II, Tropach Sztumskich i Zielonkach. Parki w Kościelcu i Tropach Sztumskich są źle utrzymane. Z roku na rok coraz mniej wyraźne stają się ich układy kompozycyjne. Park w Pozolii I jest silnie zdegradowany, w chwili obecnej ze starodrzewia pozostały nieliczne okazy, nie istnieje pierwotny układ drożny, niemożliwe jest otworzenie pierwotnego wyglądu parku. Układ parku w Pozolii II został zatarty przez liczne samosiewy. Park w Zielonkach jest zadbane, jednak nieprzemysłane nowe nasadzenia drzew mogą zniekształcić jego pierwotny układ.

Kolejnymi, cennymi zabytkami gminy są cmentarze. W większości znajdują się one w bardzo złym stanie – pozbawione doraźnej pielęgnacji, tracą swój pierwotny wygląd oraz cenne nagrobki. Bardzo mocno zdewastowany jest cmentarz w Lasach – zachowane nieliczne nagrobki i trzy okazy starodrzewia, cmentarz porastają samosiewy. Z cmentarza w Bukowie zachował się starodrzew, w centrum znajduje się jedna mogiła bez tablicy identyfikującej czas jej powstania i osobę spoczywającą pod nią. Dobrze utrzymane są cmentarze w Dąbrówce Malborskiej oraz w Kalwie.

Ciekawymi przykładami zabudowy związanej z funkcjonowaniem dawnych majątków ziemskich jest wieża ciśnien z 2 poł. XIX w. w Grzymale, kuźnia w Mleczewie, spichlerz w Trankwicach z 1849 r., a także obiekty małej architektury tj. altanka „pagoda chińska” z poł. XIX w. w parku w Waplewie Wielkim.

5.2.6. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Stary Targ stanowią wyposażenie kościołów. W kościele w Dąbrówce Malborskiej zabytki pochodzą z czasu gotyku i baroku; są to rzeźby oraz naczynia liturgiczne. W kościele w Kalwie najwięcej jest zabytków złotnictwa oraz rzeźby z czasu baroku. W kościele w Nowym Targu przeważają rzeźby, obrazy i złotnictwo z epoki baroku oraz szaty mszalne z XIX w. W kościele w Starym Targu znajdują się eklektyczne polichromie, zabytki złotnictwa z XVIII i XIX w. oraz szaty mszalne z XIX w.

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy znajduje się zewidencjonowanych 58 stanowisk, w tym jedno wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Stanowisko wpisane do rejestru zabytków to grodzisko stożkowate datowane na XIII-XIV w., pozostałe stanowiska to grodziska, kurhany, cmentarzyska i osady. Stanowiska posiadają zróżnicowaną chronologię od młodszej epoki kamiennej (3500 – 1700 p.n.e.), poprzez ślady pochówków z wczesnej epoki żelaza (650 – 125 p.n.e.) i z okresu rzymskiego (125 – 375 n.e.) po średniowiecze.

5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Stary Targ nie występują zabytki w zbiorach muzealnych.

W zespole pałacowo-parkowym w Waplewie Wielkim mieści się Oddział Muzeum Narodowego w Gdańsku pod nazwą *Muzeum Tradycji Szlacheckiej. Pomorski Ośrodek Kontaktów z Polonią*. Na co dzień wnętrza pałacu nie są dostępne, jednakże okazjonalnie organizowane są sesje naukowe, koncerty, warsztaty, a w otaczającym parku plenery artystyczne.

Zabytki ruchome o wartości muzealnej zgromadzone są w kościołach w Zabytki ruchome o wartości muzealnej zgromadzone są w kościołach w Dąbrówce Malborskiej, Kalwie, Nowym Targu, Starym Targu, Szropach i Waplewie.

5.2.9. Dziedzictwo niematerialne

W przeszłości kulturę ludową Dolnego Powiśla tworzyły trzy grupy etniczne: polska, niemiecka i holenderska – różniące się między sobą językiem i prezentowaną kulturą. Grupa polska, to potomkowie osadników z Ziemi Chełmińskiej, Mazowsza i lewobrzeżnego Pomorza. Grupa niemiecka to koloniści sprowadzeni początkowo przez Zakon Krzyżacki, grupa holenderska to potomkowie mennonitów osiedlających się w dolinie Wisły od XVI wieku.

Obecnie sytuacja osadnicza i kulturowa terenu Powiśla jest szczególna, bowiem w wyniku drugiej wojny światowej nastąpiła zmiana osadnictwa. Do 1950 r. napłynęli tu ludzie z różnych części Polski oraz Europy. Wśród rodzimej ludności polskiej pojawiła się ludność napływowa z województw sąsiednich, z województw południowo – wschodnich (krakowskiego, lubelskiego, kieleckiego, rzeszowskiego) oraz repatrianci ze ZSRR. Taka sytuacja spowodowała znaczne zróżnicowanie kulturowe, które nie poddały się procesowi integracji. Nie nastąpił również proces ich rozwoju.

Na terenie gminy Stary Targ nie obserwujemy widocznych przejawów kultywowania rodzimych tradycji.

Z zachowanych niematerialnymi elementami dziedzictwa kulturowego pozostały nazwy geograficzne i historyczne (regionu – Powiśle oraz nazwy większości miejscowości na terenie gminy), są one nośnikami tradycji, świadectwem minionych pokoleń oraz historii i wielokulturowości regionu. Sposobem ich utrwalenia i zachowania jest możliwość wpisu do rejestru zabytków (art. 9 ust. 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Dąbrówka Malborska	kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja i św. Walentego	68	11.04.1957 r.
2.	Grzymała	zespół dworsko-parkowy (dwór, park)	905	24.02.1978 r.
3.	Kalwa	kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny	149	18.01.1960 r.

4.	Klecewo	park	902	04.02.1978 r.
5.	Kościelec	park	921	25.07.1978 r.
6.	Łoza	kościół filialny p.w. Św. Jadwigi Królowej	1392	30.06.1993 r.
7.	Mleczewo	ogród przydworski	883	21.01.1978 r.
8.	Nowy Targ	kościół filialny p.w. Św. Rocha wraz z cmentarzem przykościelnym	1377	25.03.1993 r.
9.	Pozolia I	park	919	30.06.1978 r.
10.	Pozolia II	park	918	29.06.1978 r.
11.	Stary Dwór	zespół dworsko-parkowy (dwór, park)	880	2.01.1978 r.
12.	Stary Targ	kościół parafialny p.w. Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza oraz Przemienienia	1375	23.03.1993 r.
13.	Szropy	kościół filialny p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła wraz z otaczającym cmentarzem	1389	16.06.1993 r.
14.	Telkwice	dwór	922	25.07.1978 r.
15.	Trankwice	zespół dworsko-parkowy wraz ze spichlerzem z folwarku (park, spichlerz)	878	29.12.1977 r.
16.	Tropy Sztumskie	ogród przydworski	876	10.12.1977 r.
17.	Waplewo Wielkie	zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	741	21.12.1972 r.
18.	Waplewo Wielkie	kościół parafialny p.w. Św. Maksymiliana Kolbe	1390	16.06.1993 r.
19.	Zielonki	park	901	3.02.1978 r.

5.3.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Miejsce przechowywania zabytku	wpis do rejestru zabytków		
				nr decyzji	nr rejestru	data
1.	Dąbrówka Malborska	wyposażenie zabytkowe kościoła	kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja Dąbrówka Malborska 32	KL.IV-6201/485/73	B - 138/73	1973-01-15
2.	Kalwa	wyposażenie zabytkowe kościoła	kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny Kalwa 17	KL.IV-6201/477/73 KL.IV/6201/473/73	B - 140/73 B - 150/73	1973-01-15 1973-01-20
3.	Stary Targ	wyposażenie zabytkowe kościoła	kościół parafialny pw. Św. Szymona i Judy w Starytm Targu, ul. Świerczewskiego 10	KI- I/1136/82 PSOZ/II/446/93		1982-05-21 1993-03-22
4.	Nowy Targ	wyposażenie zabytkowe kościoła	kościół filialny pw. Św. Rocha w Nowym Targu	PSOZ/II/329/93		1993-03-02

5.3.3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Nr arkusza AZP	Nr stan. na arkuszu	Nr stan. w miejsc.	Charakter obiektu - chronologia	Zakres ochrony
1.	Kalwa	20-48	4	2	osiedle obronne: halsztat C-D, grodzisko stożkowate: XIII-XIV w.	zakaz zabudowy – grodzisko wpisane do rejestru zabytków decyzją pod nr 55/A

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków zamieszczony został w Aneksie nr 1 do niniejszego Programu.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

5.5.1. Zabytki archeologiczne

Najcenniejszym zabytkiem archeologicznym jest grodzisko wyżynne usytuowane około 0,6 km na północny zachód od wsi, na prawym brzegu strumienia Młynówka, wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Niemniej cenne, choć nie wpisane do rejestru zabytków są: grodzisko z XIII i XIV w. na obszarze wsi Stary Targ; cmentarzysko kultury wielbarskiej i oksywskiej (przełom er do 375 r.) na obszarze wsi Stary Targ; cmentarzysko wielokulturowe (okres lateński i rzymski) w na obszarze wsi Nowy Targ.

Ochrona stanowisk o własnej formie krajobrazowej (tj. grodziska, cmentarzyska) powinna polegać na wprowadzeniu zakazu inwestowania na ich terenie i na terenie bezpośrednio przyległym wchodzącym w skład strefy ochrony wokół stanowiska.

5.5.2. Obiekty nieruchome i zespoły zabudowy wpisane do rejestru zabytków

Zespół dworsko-parkowy w Grzymale. Dwór neoklasycystyczny, złożony z trzech brył: jednokondygnacyjnego korpusu i dwóch dwukondygnacyjnych skrzydeł, elewacje zdobione skromnym detalem architektonicznym m.in.: profilowane opaski, naczółki, gzymsy międzykondygnacyjne. Na osi elewacji frontowej i tylnej lukarna wsparta na snycerko dekorowanych drewnianych wspornikach. Budynek dworu otoczony jest zabytkowym parkiem z 2 poł. XIX w.

Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja i św. Walentego w Dąbrówce Malborskiej wybudowany został w 1804 r. na fundamentach poprzedniej, rozebranej świątyni. Konsekracji świątyni dokonał bp Iwo Onufry Rogowski – biskup pomocniczy diecezji chełmińskiej 14 października 1804 r. W 1878 r. dobudowano zakrystię i przedsionek. Kościół w stylu barokowym, orientowany, salowy, na kamiennym cokole, otynkowany. Kościół otacza zabytkowy cmentarz, z mogiłami dawnych proboszczów z Kalwy.

Kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny w Kalwie - pierwsze dokumenty dotyczące parafii pochodzą z 1285 r. Kościół parafialny, istniejący do dziś, został zbudowany w latach 1310-1320, prezbiterium dobudowano dopiero w 1402 r. W 1411 r. kościół został ograbiony. Z wizytacji kościelnej w 1698 r. wiadomo, że świątynia posiadała dach, który wymagał koniecznej naprawy. Wieża wybudowana została w 1821 r. Kościół w stylu gotyckim, orientowany, jednonawowy, z wydzielonym prezbiterium, wieżą od zachodu i kruchtą północną, po południowej stronie prezbiterium zakrystia, kryta dachem wspólnym z prezbiterium, korpus i prezbiterium przekryte osobnymi dachami, dwuspadowymi. Nawa murowana z kamienia polnego i cegły licówki, prezbiterium z cegły licówki, na wysokim kamiennym cokole, wieża od strony zachodniej – drewniana, kruchta północna – w konstrukcji szkieletowej, drewnianej, wypełnionej cegłą. W zakrystii - gotyckie sklepienie krzyżowe, wyposażenie wnętrza – rokokowe. Kościoła otacza zabytkowy cmentarz, najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1859 r.

Kościół filialny p.w. Św. Rocha w Nowym Targu z ok. 1340 r., z murowaną wieżą z pocz. XIX w., murowany, salowy założony na planie prostokąta, z kwadratową w rzucie wieżą od zachodu, do elewacji

południowej przylega prostokątna w rzucie zakrystia. We wnętrzu drewniane stropy. Kościół otoczony jest zabytkowym cmentarzem.

Kościół parafialny p.w. Śś. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Starym Targu – pierwszy kościół wybudowany został ok. 1325 r., w czasie wojen szwedzkich (1650-1655) uległ zniszczeniu, wkrótce został odbudowany z elementami charakterystycznymi dla manieryzmu niderlandzkiego w szczycie wschodnim. W 1807 r. uległa zniszczeniu górna część wieży, którą w 1821 r. zastąpiono murowaną, wzniesioną na planie ośmiokąta z ostrosłupowym dachem. W latach 1905-1906 rozebrano kościół pozostawiając jedynie wieżę, którą nakryto hełmem o formach barokowych. W miejscu kościoła wzniesiono nowy, powtarzając jednocześnie w szczytach formy dawnego szczytu wschodniego. Kościół orientowany, murowany z cegły licówki, na wysokiej granitowej podmurówce, na rzucie zbliżonym do krzyża greckiego, z wieżą na planie prostokąta od zachodu, od południa kruchtą na rzucie prostokąta oraz zakrystią i przedsionkiem w narożniku północno-wschodnim. We wnętrzu polichromowany, drewniany strop.

Kościół filialny pw. Śś. Apostołów Piotra i Pawła w Szropach. Zrąb kościoła jest najprawdopodobniej średniowieczny (XIV w.), obecny wygląd kościoła pochodzi z lat 30-tych XX w., wcześniej kilkakrotnie przebudowywany m.in. w 1647 r. i w l. 1820-21. Kościół orientowany, murowany, otynkowany, na kamiennej podmurówce, założony na planie zbliżonym do prostokąta, z trójbocznie zamkniętym, oszkarpowanym prezbiterium, dach dwuspadowy, nad prezbiterium przechodzący w trójpołaciowy, kryty blachą na rąbek stojący, na dachu nad prezbiterium sygnaturka, do elewacji zach. przylega wieża w przyziemiu murowana, w górnej części drewniana, zwieńczona ostrosłupowym hełmem, krytym blachą na rąbek stojący, z czterema lukarnami, hełm zwieńczony metalowym krzyżem na kuli, w elewacji południowej przybudówka (zakrystia), z dachem trójpołaciowym, krytym blachą na rąbek stojący, elewacje korpusu i prezbiterium oraz zakrystii zwieńczone profilowanym gzymsem. Wokół kościoła pozostałość cmentarza istniejącego prawdopodobnie od początku istnienia kościoła, zachowane nieliczne groby sprzed 1939 r.

Zespół dworsko-parkowy wraz ze spichlerzem w Trankwicach – dwór wzniesiono ok. poł. XIX w., w stylu klasycystycznym, obok dworu w XIX w. założono park w stylu angielskim, zaś na wschód od dworu wzniesiono zabudowania gospodarcze wśród których znajduje się zabytkowy spichlerz.

Założenie pałacowo-parkowe w Waplewie (XVIII w., rozbudowany w 1888 r.) dawniej siedziba rodziny Sierakowskich, wzniesiony w stylu neoklasycystycznym. We wnętrzu pałacu znajdują się m.in. sala gdańska, kominek (1600 r.), polichromia (1896 r.). Obok pałacu stoi kaplica grobowa Sierakowskich (obecnie kościół św. Maksymiliana Kolbe). przy pałacu znajduje się park urządzony w stylu angielskim.

5.5.3. Obiekty proponowane do wpisu do rejestru zabytków

Obiekty archeologiczne postulowane do wpisu do rejestru:

- grodzisko z XIII i XIV wieku - Stary Targ;
- cmentarzysko kultury wielbarskiej i oksywskiej (przełom er do 375r.) - Stary Targ;
- cmentarzysko wielokulturowe z okresu lateńskiego i rzymskiego w Nowym Targu.

Obiekty nieruchome postulowane do wpisu do rejestru zabytków:

- Lasy 8, budynek mieszkalny, drewniany, kon. XIX w.,
- Szropy Niziny 9, budynek mieszkalny, drewniany, kon. XIX w.,
- Szropy Niziny 13, budynek mieszkalny, drewniany, kon. XIX w.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none">1. atrakcyjny krajobraz kulturowy i naturalny,2. bardzo duża liczba obiektów zabytkowych,3. dobre rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu gminy,4. dogodne położenie – niewielka odległość do Malborka (centrum turystyczne),5. przez gminę przebiega Rowerowy Szlak zamków Powiśla,6. przez miejscowości Stary Targ, Waplewo, Ramoty, przebiega międzynarodowa trasa rowerowa Euro Route R-1 prowadząca z Calais we Francji do Sankt Petersburga w Rosji,7. gmina bierze udział w projekcie pn. „Podniesienie atrakcyjności turystycznej Szlaku Zamków Gotyckich na Powiślu”.	<ol style="list-style-type: none">1. zły stan techniczny znacznej części obiektów zabytkowych,2. niewystarczające środki finansowe na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych,3. brak regulacji prawnych odnośnie dofinansowania prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych,4. brak infrastruktury turystycznej,5. brak promocji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy jako produktu turystycznego,6. niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytego dbania o zabytki,7. peryferyjne położenie gminy z dala od dużych ośrodków miejskich (Trójmiasto, Elbląg, Olsztyn).
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none">1. rozwój turystyki i agroturystyki,2. budowa tras turystycznych i szlaków z uwzględnieniem obiektów zabytkowych,3. budowa baz turystycznych z wykorzystaniem obiektów i obszarów o wartościach historycznych i kulturowych,4. pozyskiwanie funduszy na działania strukturalne dotyczące ochrony zabytków,5. edukacja w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym.	<ol style="list-style-type: none">1. pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych,2. samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień i pozwoleń konserwatorskich,3. zbyt niskie nakłady z budżetu gminy na odnowę obszarów i obiektów zabytkowych,4. brak działań w celu pozyskania środków z zewnątrz na ochronę zabytków,5. brak katalogowych projektów budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do miejscowej tradycji, które można by było wykorzystać przy realizacji kolejnych inwestycji.

7. Założenia programowe

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ ma służyć ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do różnych dziedzin życia społecznego.

Realizacja celów określonych w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ wymagać będzie zmian świadomości, szczególnie w dziedzinie odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego oraz właścicieli zabytkowych obiektów za ich stan oraz różnych podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych odpowiadających za ład i zagospodarowanie przestrzenne oraz ochronę środowiska naturalnego i kulturowego, a także wyznaczających kierunki rozwoju Gminy Stary Targ.

Wynikiem powinno być przejście od zaniechania lub co najwyżej pasywnej i biernej ochrony i cząstkowych działań konserwatorskich do stosowania zintegrowanego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.

Ramy programowe Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na :

- ❖ umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach zabytkowych,
- ❖ wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – stymulowanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów o podstawowym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Stary Targ,
- ❖ podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w gminie, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy gminy,

- ❖ kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w gminie wśród mieszkańców i we władzach samorządowych,
- ❖ wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej tożsamości
- ❖ poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji /np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków/,
- ❖ włączenie kultury i dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów prorozwojowych, stosownie do oczekiwań mieszkańców gminy poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym Gminy Stary Targ.

Celem strategicznym Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ na lata 2016 – 2019 jest:

Zachowanie dziedzictwa kulturowego służące rozwojowi gospodarstwu gminy i budowaniu tożsamości jej mieszkańców.

Realizacja celu strategicznego będzie odbywać się w oparciu o trzy Priorytety:

I. OCHRONA I REWALORYZACJA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

II. ZARZĄDZANIE KRAJOBRAZEM KULTUROWYM GMINY

III. PROMOCJA I POPULARYZACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Priorytet I: OCHRONA I REWALORYZACJA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	
kierunki działań	zadania
1. Ochrona dziedzictwa kulturowego jako podstawy służącej rozwojowi gospodarstwu gminy i budowaniu tożsamości jego mieszkańców. 2. Ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego gminy 3. Świadome kształtowanie struktur przestrzennych w oparciu o przesłanki historyczne 4. Kształtowanie spójnej przestrzeni gminnej sieci powiązań kulturowo-przyrodniczych 5. Ekspozycja najcenniejszych elementów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	<ul style="list-style-type: none"> • działania na rzecz zabezpieczenia najcenniejszych obiektów zabytkowych gminy przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (instalacje przeciwpożarowe i alarmowe, zabezpieczenia przeciw włamaniom itp.), • konsekwentne wdrażanie zapisów obowiązujących dokumentów programowych gminy w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego, • egzekwowanie zapisów określonych w dokumentach programowych gminy określających zasady działalności inwestycyjnej na obszarach i w strefach objętych ochroną konserwatorską odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), • rewaloryzacja ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszeniu osadnictwa poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, „nawsi” oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy, - wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy, - wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk. • eliminacja samowoli budowlanych, • ochrona panoram oraz przedpoli widokowych najcenniejszych elementów krajobrazu i dziedzictwa kulturowego.

Priorytet II: ZARZĄDZANIE KRAJOBRAZEM KULTUROWYM GMINY

kierunki działań	zadania
<ol style="list-style-type: none">1. Podniesienie standardu przestrzeni publicznych2. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.3. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	<ul style="list-style-type: none">• opracowanie projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznych,• podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy,• prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów),• rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy),• dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych,• wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.),• opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.• iluminacja najcenniejszych zabytków gminy,• określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych,• współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną,• szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną,• wsparcie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów,• wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach,• wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci skansenów itp.

Priorytet III: PROMOCJA I POPULARYZACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

kierunki działań	zadania
<ol style="list-style-type: none"> 1. Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej. 2. Promowanie tradycyjnych form i cech lokalnej architektury (w zakresie bryły, detalu architektonicznego, materiału, kolorystyki, rozwiązań konstrukcyjnych). 3. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym 4. Szeroki dostęp do informacji o zabytkach gminy. 5. Rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym. 	<ul style="list-style-type: none"> • promocja najcenniejszych zabytków gminy, w szczególności obejmująca charakterystyczne zabytki świadczące o ich odrębności i specyfice, • popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo, • organizacja i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • inicjowanie i organizacja obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze gminy, • wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, • opracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, samochodowych) wykorzystujących walory środowiska kulturowego, • opracowanie <i>mapy zabytków gminy</i>, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji, ułatwiającej dotarcie zainteresowanym do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego, • udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy, • wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć, • wykonywanie i wspieranie opracowywania prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego), • kontynuacja udziału w programie pn. „Podniesienie atrakcyjności turystycznej Szlaku Zamków Gotyckich na Powiślu”.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

8.1 Instrumenty prawne

Problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego została uwzględniona przez władze gminy w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Gmina nie jest właścicielem obiektów zabytkowych, wskazanych do wpisania do rejestru zabytków. Gmina planuje współdziałanie z właścicielami obiektów zabytkowych, wymienionych w niniejszym programie jako zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, w działaniach związanych z objęciem ich ochroną prawną, m.in. związanych ze składaniem wniosków o wpis do rejestru zabytków i wykonywaniem odpowiednich decyzji administracyjnych związanych z ochroną i opieką nad tymi obiektami.

8.2 Instrumenty koordynacji

Realizacja Programu wymaga współpracy z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli, w tym z *Muzeum Tradycji Szlacheckiej, Pomorskim Ośrodkiem Kontaktów z Polonią* - Oddziałem Muzeum Narodowego w Gdańsku, organizacjami pozarządowymi oraz Diecezją Elbląską i parafiami.

8.3 Instrumenty finansowe

Podstawowym narzędziem finansowym dla zachowania najcenniejszych zabytków gminy powinny być dotacje celowe udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych oraz dostępnych dofinansowań samorządu województwa pomorskiego.

8.4 Instrumenty społeczne

W działaniach Gminy przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Stary Targ.

8.5 Instrumenty kontrolne

Zadania sformułowane w niniejszym programie przewidują stosowanie dwóch form monitoringu jego realizacji: monitoringu zasobów (weryfikacja i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków) oraz monitoringu stanu środowiska kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

a monitorowanie realizacji *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ* odpowiada Wójt Gminy Stary Targ, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Gminy w Starym Targu sprawozdanie z realizacji programu.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw i działań edukacyjnych na terenie gminy,
- liczba przygotowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- liczba i długość (w km) utworzonych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych,
- liczba szkoleń/liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną i popularyzacją dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

10.1. Publiczne źródła finansowania

W celu właściwej i skutecznej ochrony zasobów kulturowych wykorzystane zostaną środki możliwe do zabezpieczenia z budżetu gminy na ten cel, jak również w miarę możliwości prowadzone będą programy czerpiące z budżetów innych publicznych źródeł, tj.: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz województwa pomorskiego.

1. Gmina: w budżecie gminy co roku zabezpieczane będą środki na zadania wynikające z niniejszego dokumentu.

2. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2015³¹

Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Priorytet 1 – Ochrona Zabytków

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Ochrony Zabytków

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

³¹ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2015.php> [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 21.09.2015 r.];

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Biorąc pod uwagę fakt, że priorytet ma charakter ogólnopolski, szczególny nacisk kładziony jest też na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki. Dlatego istotnym celem priorytetu jest kierowanie pomocy dla cennych obiektów położonych na terenach uboższych gospodarczo i turystycznie, czego efektem będzie zwiększenie dostępności do zabytków, podniesienie atrakcyjności regionów i wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- 3) Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. W przypadku zadań określonych w pkt. 2 o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty zaliczane do sektora finansów publicznych.

Priorytet 2 – Wspieranie działań muzealnych.

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) organizacja czasowych wystaw muzealnych;
- 2) modernizacja stałych wystaw muzealnych;
- 3) tworzenie stałych wystaw muzealnych;
- 4) publikacja katalogów do wystaw muzealnych;
- 5) konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego;
- 6) zakup wyposażenia pracowni konserwatorskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- 2) organizacje pozarządowe;
- 3) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 3 - Kultura ludowa

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Narodowych Instytucji Kultury

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej. Dotyczy to zarówno przedsięwzięć, których zadaniem jest ochrona materialnej i niematerialnej spuścizny kultury ludowej, wpisujących się tym samym w założenia ratyfikowanej w 2010 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jak i zadań odwołujących się do żywych zjawisk kulturowych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) zadań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień szeroko pojętej kultury ludowej, w tym niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- 2) zadań z zakresu szeroko pojętej animacji kulturowej i społecznej prowadzonej w oparciu o niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji;
- 3) publikacji książkowych z zakresu dziedzictwa kultury ludowej;
- 4) zadań dotyczących dokumentacji, archiwizacji i udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultury ludowej, w tym sztuki i rękodzieła ludowego, gwary, muzyki, tańca, śpiewu, obrzędowości, obyczajowości;
- 5) zadań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultury ludowej, w tym konkursy, przeglądy, festiwale sztuki i rękodzieła ludowego;
- 6) zadań dotyczących ochrony architektury regionalnej;
- 7) zadań o charakterze artystycznym, użytkowym inspirowanych tradycyjną twórczością ludową;
- 8) projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii.

Z priorytetu wyłączone są zadania związane z obchodami 200 rocznicy urodzin Oskara Kolberga, zadania archeologiczne, zadania o tematyce historycznej, w tym również rekonstrukcje wydarzeń historycznych i turnieje rycerskie, festyny, zloty i zawody regionalne oraz zakupy strojów ludowych.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- 2) organizacje pozarządowe;
- 3) podmioty prowadzące działalność gospodarczą;
- 4) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 5 – Ochrona zabytków archeologicznych.

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Dziedzictwa

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka. Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także publikacja ich wyników. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym).

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- 2) nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- 3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Priorytet 6 – Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu opracowania i cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych (także z zakresu niepaństwowego zasobu archiwalnego), bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, lub uczelni publicznych. Proces ten w sposób szczególny winien uwzględniać właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo zbiorów przeznaczonych do digitalizacji.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) opracowanie zasobów kultury i dziedzictwa narodowego ze szczególnym uwzględnieniem niepaństwowego zasobu archiwalnego wraz z przeprowadzeniem koniecznych prac konserwatorskich;
- 2) digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- 3) udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- 4) przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) organizacje pozarządowe;
- 2) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne;
- 3) uczelnie publiczne.

Program „Kolekcje”

Priorytet 4 – Kolekcje muzealne

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej. Priorytet ma za zadanie utrwalanie wysokich standardów w zakresie opracowywania, przechowywania, konserwowania i popularyzowania zbiorów i kolekcji muzealnych. Kolekcje dofinansowane w ramach priorytetu powinny być tworzone w oparciu o konsekwentny i długofalowy plan rozwoju. Ze względu na powyższe wymagania priorytet skierowany jest wyłącznie do instytucji kultury wpisanych do Państwowego Rejestru Muzeów, które są w szczególny sposób zobligowane do zachowania wysokiej wartości merytorycznej realizowanych przedsięwzięć oraz do stosowania właściwych reguł opieki nad gromadzonymi zbiorami. Ważne dla celów

priorytetu będą projekty wykraczające poza nakreślone wyżej wymagania podstawowe, dla realizacji których zakupy dokonywane w ramach zadania równoznaczne będą z istotnym podniesieniem jakości i wartości posiadanych zbiorów.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) zakup obiektu do zbiorów muzeum oraz pokrycie kosztów niezbędnych do dokonania przedmiotowego zakupu;
- 2) zakup kolekcji do zbiorów muzeum oraz pokrycie kosztów niezbędnych do dokonania przedmiotowego zakupu.

W ramach jednego wniosku można ubiegać się wyłącznie o zakup pojedynczego obiektu lub spójnej kolekcji. Przedmiotem zakupu nie może być grupa obiektów niestanowiących kolekcji. Z priorytetu wyłączone są zadania związane z zakupem obiektów i kolekcji sztuki współczesnej, o których dofinansowanie można ubiegać się w ramach priorytetów *Narodowe kolekcje sztuki współczesnej* i *Regionalne kolekcje sztuki współczesnej*.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się państwowe i samorządowe instytucje kultury, będące muzeami wpisanymi do Państwowego Rejestru Muzeów.

Program „Rozwój infrastruktury kultury”.

Priorytet 1 – Infrastruktura kultury

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Departament Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Priorytet 3 – Infrastruktura domów kultury

I. INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA PRIORYTETEM:

Narodowe Centrum Kultury

II. STRATEGICZNE CELE PRIORYTETU:

Strategicznym celem priorytetu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury. Szeroki katalog działań, obejmujący prace budowlane, opracowywanie dokumentacji technicznej czy zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów

statutowych, daje możliwość finansowania zadań w obszarze sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materiałowo-technicznego podmiotów objętych zakresem priorytetu.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu edukacji kulturalnej:

- 1) robót budowlanych, w tym rozbudowy, nadbudowy, przebudowy, remontu, wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, realizowanych wyłącznie w już istniejących obiektach budowlanych oraz zakupu wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej;
- 2) zakupu wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej;
- 3) przygotowania dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadań dotyczących budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych, wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- 2) jednostki samorządu terytorialnego – wyłącznie jako organy prowadzące dla podmiotów wymienionych powyżej.

10.2. Fundusze strukturalne.

Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej³²

Program dla Europy Środkowej.

Priorytet 4 - Podniesienie konkurencyjności oraz atrakcyjności miast i regionów.

Obszar interwencji: P4.3 Wykorzystanie zasobów kulturowych dla uatrakcyjnienia miast i regionów.

Celem priorytetu jest ochrona, rozwój i wykorzystywanie do celów gospodarczych (głównie turystycznych) zasobów kulturowe Europy Środkowej takich jak: parki krajobrazowe i narodowe, zamki, pałace, kościoły, zabytki i inne obiekty związane z kulturą i tradycją miast i regionów Europy Środkowej.

Dofinansowanie obejmuje np. rozwijanie współpracy związanej z wykorzystaniem obiektów zabytkowych i muzeów w różnych krajach Europy Środkowej w celu stworzenia wspólnej oferty turystycznej, promocji, na tworzenie ponadnarodowych i innowacyjnych strategii zarządzania dla ochrony, konserwacji i eksploatacji zasobów kulturowych czy na stworzenie transnarodowych szlaków turystycznych we współpracujących regionach. Współpraca tego typu musi służyć podnoszeniu konkurencyjności partnerskich regionów.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących przykładowych zadań:

- tworzenie ponadnarodowych i innowacyjnych strategii zarządzania dla ochrony, konserwacji i eksploatacji zasobów kulturowych (miejsc, struktur, krajobrazów, obiektów) zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju (czyli rozwoju gospodarczego z wykorzystaniem zasobów kulturowych, przy jednoczesnej ochronie tych zasobów),
- promowanie kultury i tradycji regionów, krajów (np. reklama w telewizji, radio),
- zintegrowane koncepcje kulturowe i gospodarcze mające na celu generowanie dochodu i zatrudnienia (np. stworzenie programów wycieczek objazdowych promujących zabytki i kulturę regionów współpracujących),
- podejmowanie działań ujętych w strategiach regionów w zakresie wzmocnienia kulturowych aspektów regionów,
- nawiązanie współpracy pomiędzy obiektami zabytkowymi i muzeami w celu np. stworzenia w przyszłości wspólnej oferty,
- ponadnarodowa współpraca nad przygotowywaniem inwestycji w “szlaki kulturowe” w obszarze Europy Środkowej (np. zakup tabliczek informacyjnych, rozbudowa, zagospodarowanie szlaków),

³² <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/PoradnikBeneficjenta/PoLis/Strony/11.1-Ochrona-i-zachowanie-dziedzictwa-kulturowego.aspx> [strona Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, 21.09.2015 r.];

- ponadnarodowe centrum kompetencji zajmujące się utrzymaniem zasobów kulturowych (obiektów kultury, parków krajobrazowych itp. w słabszych, peryferyjnych regionach. Można otrzymać dofinansowanie na zakup i wprowadzenie technologii informatyczno-komunikacyjnych do współpracy np. dostęp do stałego i szybkiego Internetu.

Beneficjentami priorytetu mogą być podmioty z państw objętych programem, takie jak:

- władze lokalne i regionalne,
- instytucje planistyczne i badań stosowanych,
- agencje rozwoju,
- grupy interesu,
- firmy transportu publicznego,
- spółdzielnie mieszkaniowe i korporacje mieszkaniowe,
- grupy inicjatyw kulturowych,
- organizacje ponadnarodowe działające w obszarze kultury,
- wszystkie zorganizowane grupy obywateli i ich przedstawiciele działający dla uatrakcyjnienia miast i regionu w oparciu o zasoby kulturowe.

Program Infrastruktura i Środowisko.

Priorytet 11 - Kultura i dziedzictwo kulturowe.

Działanie: 11.1 Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Celem Działania jest ochrona, zachowanie i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Dofinansowanie obejmuje np. remont i odnowienie zabytku, konserwację zabytkowego budynku, czy przygotowanie dokumentacji pod inwestycję, tworzenie wirtualnych instytucji kultury przy wykorzystaniu w tym celu zbiorów zabytkowych. Ważne, aby zachęcał mieszkańców i turystów do zwiedzania zabytków i poznawania cennych zbiorów zabytkowych, wskazane jest również, aby projekt przyczynił się do utworzenia nowych miejsc pracy w sektorze kultury.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- rewitalizację, rewaloryzację, konserwację, renowację, restaurację, zachowanie, a także adaptację na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem,
- zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu),
- konserwację zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, archiwaliów i zbiorów filmowych,
- zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem,
- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizację zabytkowych zasobów bibliotecznych, muzealnych, archiwalnych i zbiorów filmowych,
- tworzenie wirtualnych instytucji kultury (dot. wykorzystania w tym celu zbiorów zabytkowych),
- przygotowanie kompleksowej dokumentacji niezbędnej do wnioskowania i realizacji przedsięwzięcia w ramach działania.

Beneficjentami działania mogą być:

- instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego),
- jednostki samorządu terytorialnego,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe,
- archiwa państwowe,
- szkoły artystyczne (dla których organem prowadzącym jest minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub jednostki samorządu terytorialnego), wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem,

- uczelnie artystyczne (nadzorowane przez ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem,
- publiczne uczelnie wyższe inne niż artystyczne, wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem.

Program Infrastruktura i Środowisko.

Priorytet - 11 Kultura i dziedzictwo kulturowe.

Działanie: 11.2 Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym.

Celem działania jest rozwój i poprawa stanu ważnych dla kraju i regionu obiektów kulturalnych, tak aby umożliwiały zwiększony dostęp do kultury oraz poprawę jakości oferty kulturalnej dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Dofinansowanie obejmuje np. budowę, remont i przebudowę obiektów o znaczeniu ponadregionalnym, takich jak np. muzea, teatry, w tym także na przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej dla inwestycji.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- budowa, rozbudowa, remont i przebudowa instytucji kultury,
- zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej,
- przygotowanie dokumentacji niezbędnej do przeprowadzenia projektu.

Beneficjentami działania mogą być:

- instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego),
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- archiwa państwowe,
- jednostki samorządu terytorialnego.

Program Regionu Morza Bałtyckiego.

Priorytet - 4 Promowanie atrakcyjności i konkurencyjności miast i regionów.

Kierunek wsparcia: 4.1 Wzmacnianie rozwoju regionów metropolitalnych, miast i obszarów miejskich.

Celem jest stworzenie silniejszych powiązań pomiędzy dużymi miastami i obszarami wokół nich, co pozwoli na lepsze wykorzystanie ich możliwości i rozwój całego regionu.

W ramach tego kierunku wsparcia można realizować projekty opierające się na współpracy miast i regionów w zakresie rozwoju gospodarczego, które będą przyczyniać się do realizowania ponadnarodowych programów i polityk wyznaczonych dla całego Regionu Morza Bałtyckiego.

Dofinansowanie obejmuje np. wspólne inwestycje, które przyczynią się do poprawy jakości świadczonych usług w całym regionie. Chodzi tu między innymi o usługi związane z sektorem ochrony zdrowia, edukacji oraz transportu publicznego.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- wspólne działania miast i regionów, dzięki którym będą one realizować założenia programów i polityk dotyczących rozwoju gospodarczego na poziomie całego Regionu Morza Bałtyckiego (np. w zakresie polityki przedsiębiorczości i polityki dotyczącej małych i średnich firm, przyciągania inwestycji zagranicznych, promowania gospodarki opartej na wiedzy, kierowania firmą, wydajności pracy, ochrony środowiska miejskiego, zwiększania aktywności społecznej mieszkańców, strategii dotyczących zatrudnienia),
- przygotowywanie inwestycji i wspólnych, ponadnarodowych rozwiązań pozwalających na świadczenia wysokiej jakości usług społeczno-gospodarczych na poziomie całego regionu (chodzi tu przykładowo o usługi w sektorze usług zdrowotnych, transportu publicznego, edukacji oraz pośrednictwa pracy),

- realizacja planów działania w zakresie zmian gospodarczych w regionie z mniejszym i rozrzuconym zasiedleniem (chodzi tu o projekty realizowane w ramach partnerstwa złożonego z władz regionalnych i krajowych oraz firm oraz organizacji pozarządowych),
- opracowywanie praktycznych rozwiązań na poziomie całego regionu poprawiających współpracę wielkich miast z miastami małymi oraz średnimi,
- tworzenie partnerstw miejsko-wiejskich rozwiązujących wspólne problemy tych obszarów (takie jak: przenoszenie się ludności do strefy podmiejskiej, zwiększająca się liczba osób dojeżdżających do pracy z obszarów podmiejskich, wspólne oszczędzanie energii, gospodarowanie energią, w tym odnawialną taką jak słoneczna, wodna czy wiatrowa, rozwiązania służące lepszemu powiązaniu turystyki miejskiej i wiejskiej).

Beneficjentami działania mogą być:

- władze publiczne (centralne, regionalne i lokalne oraz ich związki),
- instytucje badawcze i szkoleniowe,
- fundacje,
- organizacje pozarządowe oraz instytucje nie działające dla osiągnięcia zysku.

Program Regionu Morza Bałtyckiego.

Priorytet - 4 Promowanie atrakcyjności i konkurencyjności miast i regionów.

Kierunek wsparcia: 4.2 Strategiczne wsparcie zintegrowanego rozwoju BSR oraz spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej.

Celem pomocy jest wyrównanie poziomu społecznego i gospodarczego między poszczególnymi obszarami w całym Regionie Morza Bałtyckiego. Chodzi tutaj przede wszystkim o tworzenie koncepcji rozwoju na poziomie ponadnarodowym, dzięki czemu inwestycje podejmowane w całym regionie będą służyły tym samym celom.

Dofinansowanie obejmuje np. międzynarodowe projekty dotyczące przygotowywania oraz realizowania wspólnych strategii dotyczących zmiany roli wsi, oszczędzania energii, czystszej produkcji oraz zamówień publicznych dotyczących tworzenia przyjaznych dla środowiska towarów i usług; przygotowanie i realizację ponadnarodowych strategii marketingowych (np. reklamy czy promocji) związanych z atutami całego Regionu w biznesie i otoczeniu biznesu (takich jak: drogi, telekomunikacja, edukacja, kultura, przyroda); opracowywanie programów związanych z przystosowaniem poszczególnych obszarów do zmian demograficznych (np. zmian w liczbie ludności, wykształcenia, wieku, zjawiskach przyływu lub odpływu mieszkańców) lub też przywracania wartości gospodarczej, społecznej i przyrodniczej obszarom bardzo zniszczonym przez przemysł; działania związane z tworzeniem nowych usług i atrakcji turystycznych, takich jak: planowanie i uruchamianie ponadnarodowych tras turystycznych, promocja turystyki przyjaznej dla środowiska oraz turystyki wiejskiej.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- przygotowywanie i realizację wspólnych strategii dla wsi, dzięki którym rola wsi zostanie zmieniona i dzięki temu łatwiej będzie np. znaleźć tam pracę,
- przygotowywanie i realizacja strategii rozwoju (danego obszaru lub danego sektora), dzięki czemu będzie możliwa zmiana kierunku rozwoju gospodarczego i społecznego na lepszy niż dotychczas (np. likwidacja przemysłu, który bardzo zanieczyszcza dany teren czy zmiana kwalifikacji osób mieszkających tam, zalesianie, mądrzejsze wykorzystanie przyrody, rozwój obszarów chronionych),
- przygotowywanie i realizacja wspólnych strategii w zakresie oszczędzania energii i czystszej produkcji oraz w zakresie zamówień publicznych dotyczących tworzenia przyjaznych dla środowiska towarów i usług,
- przygotowywanie i realizacja strategii marketingowych i działań związanych z atutami całego Regionu w biznesie i otoczeniu biznesu (takich jak: infrastruktura, kultura, przyroda),
- przygotowywanie i realizacja ponadnarodowych strategii, działań i modeli związanych z przystosowaniem poszczególnych obszarów do zmian demograficznych (np. zmian liczby ludności, jej wykształcenia czy wieku) i procesów migracyjnych (przyływu lub odpływu ludności),

- przygotowywanie i realizacja wspólnych strategii w zakresie przywracania wartości gospodarczej, społecznej i przyrodniczej obszarom bardzo zniszczonym przez przemysł,
- opracowywanie produktów turystycznych Regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe tego obszaru i jego walory przyrodnicze (na przykład planowanie i uruchamianie ponadnarodowych tras turystycznych, promocja turystyki przyjaznej dla środowiska oraz turystyki wiejskiej).

Beneficjentami działania mogą być:

- władze publiczne (centralne, regionalne i lokalne oraz ich związki),
- instytucje badawcze i szkoleniowe,
- fundacje,
- organizacje pozarządowe oraz instytucje nie działające dla osiągnięcia zysku.

Program: Program Współpracy Międzyregionalnej.

Priorytet: 2 Środowisko naturalne i zapobieganie ryzyku.

Priorytet ten dotyczy środowiska naturalnego oraz zapobiegania ryzyku, a w szczególności kwestii związanych z zagrożeniami naturalnymi i technologicznymi, gospodarką wodną, gospodarką odpadami, różnorodnością biologiczną oraz zachowaniem dziedzictwa naturalnego, energią i zrównoważonym transportem, dziedzictwem kulturowym i krajobrazem.

Dofinansowanie można otrzymać m.in. na: wymianę doświadczeń i wiedzy w celu usprawnienia systemu obserwacji i ostrzegania o zagrożeniach ekologicznych, poprawy jakości dostarczania i oczyszczania wody, powtórnego wykorzystywania wysypisk śmieci i miejsc składowania odpadów, poprawy jakości powietrza i rozwoju innowacyjnych metod ochrony gleby i ożywiania gruntów na obszarach skażonych i przemysłowych.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- wizyty studyjne,
- wspólne sesje szkoleniowe i ćwiczenia,
- wymianę pracowników,
- studia i sprawozdania, analizy danych, porównawcze studia przypadku,
- spotkania i imprezy (międzyregionalne warsztaty, seminaria, konferencje, itd.),
- akcje informacyjne i promocyjne (komunikaty prasowe, broszury, ulotki, biuletyny, strona internetowa, programy w radiu i telewizji, itd.),
- rozwój wspólnych ram koncepcyjnych i metodologicznych,
- opracowanie i wstępne testowanie nowych instrumentów i metod,
- przygotowywanie operacyjnych planów działań.

Beneficjentami działania mogą być:

- władze regionalne i lokalne,
- instytucje zajmujące się ochroną przyrody,
- służby kryzysowe i inne podmioty zajmujące się zarządzaniem zagrożeniami,
- zarząd transportu publicznego,
- organy zajmujące się ochroną dziedzictwa naturalnego i krajobrazu,
- organy zajmujące się sektorem turystycznym,
- uniwersytety, instytuty badawcze i naukowe, placówki edukacyjne,
- inne organy publiczne lub podmioty prawa publicznego istotne dla procesu ochrony środowiska i zapobiegania ryzyku.

Program: Program Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk

Priorytet: 2 Atrakcyjność oraz wspólna tożsamość

Działanie: 2.3 Zrównoważone wykorzystywanie dziedzictwa naturalnego i kulturowego dla rozwoju regionalnego

Celem działania jest wykorzystanie przyrody i kultury rejonu Południowego Bałtyku zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, czyli ich mądre wykorzystywanie i jednoczesna ochrona zasobów Południowego

Bałtyku (krajobrazów, wód, roślin) dziedzictwa kulturowego (tradycji, jedzenia, tańców itp.) do rozwoju gospodarczego obszaru, przy jednoczesnej ich ochronie.

W ramach działania projekty mogą realizować instytucje oświatowe, jednostki samorządowe oraz inne instytucje, które mają pomysł na promocję, tworzenie międzynarodowych produktów i oferty turystycznej oraz ochronę środowiska i kultury na terenach Południowego Bałtyku.

Dofinansowanie można otrzymać m.in. na współpracę z instytucjami z krajów partnerskich w celu zarządzania miejscami dziedzictwa naturalnego (np. parki krajobrazowe, narodowe) i kulturowego (np. zamki, pałace, kościoły), a także na promocję wprowadzania zmian w działalności firm i instytucji w celu ograniczenia negatywnego wpływu na środowisko oraz na promowanie projektów, które udało się wcześniej zrealizować w zakresie turystyki jako wzór dla następnych projektów (tzw. promocja dobrych praktyk).

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- rozwój wspólnych strategii dotyczących ochrony i wykorzystywania miejsc dziedzictwa naturalnego i kulturowego (obszarów, krajobrazów i tradycji) dla rozwoju regionalnego,
- wspólne tworzenie produktów turystycznych (np. trasy tematyczne, wycieczkowe przebiegające przez obszary krajów partnerskich) uwzględniające potrzeby ochrony przyrody i kultury,
- małe inwestycje pilotażowe zwiększające infrastrukturę turystyczną na obszarze Południowego Bałtyku (np. łańcuchy obiektów turystycznych wzdłuż wybrzeża Morza Bałtyckiego, takich jak małe porty lub przystanie jachtów),
- zwiększanie kompetencji władz odpowiedzialnych za zarządzanie miejscami dziedzictwa naturalnego i kulturowego, w tym wspólne kampanie zmierzające do współpracy tych władz z krajów partnerskich,
- wspólna promocja obszaru Południowego Bałtyku jako celu turystycznego,
- wymiana wiedzy i promowanie Systemu Ekozarządzania i Audytu (EMAS-czyli narzędzia stosowanego przez firmy i instytucje, by ulepszyć prowadzoną działalność w celu ograniczenia negatywnego wpływu na środowisko), jak również wspólne działania oznaczające produkty przyjazne dla środowiska,
- rozwój i rozpowszechnianie dobrych praktyk w dziedzinie równego dostępu do oferty turystycznej na obszarze Południowego Bałtyku.

Beneficjentami działania mogą być:

- władze regionalne i lokalne oraz ich związki i stowarzyszenia;
- organizacje pozarządowe, stowarzyszenia;
- szkoły, uniwersytety i instytucje prowadzące działalność edukacyjną lub badawczą, jednostki badawczo-naukowe;
- instytucje wspierające/ promujące zrównoważony rozwój, innowacyjność oraz przedsiębiorczość.

Program: Regionalny Program Województwa Pomorskiego

Priorytet: 2 Społeczeństwo wiedzy

Działanie: 2.2 Infrastruktura i usługi tworzące podstawy społeczeństwa informacyjnego

Poddziałanie: 2.2.2 Rozwój usług społeczeństwa informacyjnego

Celem działania jest umożliwienie dostępu do wszelkiego rodzaju usług elektronicznych dla mieszkańców, przedsiębiorców, inwestorów oraz turystów przebywających na terenie województwa pomorskiego.

Dofinansowanie można otrzymać m.in. na uruchomienie narzędzi, które pozwolą na załatwianie bieżących spraw przez Internet tzw. e-Administracji, e-Edukacji, e-Kultura, e-Turystyka e-Zdrowie. Twój projekt powinien zapewniać ujednoczenie istniejących oraz nowych systemów informatycznych.

Dodatkowo w ramach poddziałania można zrealizować szkolenia dla osób zaangażowanych w świadczenie usług za pomocą Internetu, jednak musi to być element większego projektu. Największe szanse na dofinansowanie mają projekty dotyczące usług elektronicznych świadczonych dla jak najszerszego kręgu mieszkańców oraz przedsiębiorców.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- uruchomienie platform elektronicznych służących do zarządzania oraz pozwalających na załatwianie bieżących spraw administracyjnych drogą elektroniczną (tzw. e-Administracja), usługi takie mają być dostępne dla przedsiębiorców i obywateli w urzędach wojewódzkich, powiatowych i gminnych zlokalizowanych na terenie województwa pomorskiego;
- sprawny i bezpieczny dostęp do zasobów danych i informacji publicznej (tj. systemy elektronicznego obiegu dokumentów),
- zwiększanie bezpieczeństwa świadczonych usług elektronicznych oraz uruchomienie podpisu elektronicznego w jednostkach administracji publicznej,
- nowoczesne technologie informacyjne w nauczaniu, pozwalające na stosowanie kształcenia na odległość i doskonalenia zawodowego (tzw. e-Edukacja) takie jak: specjalistyczne systemy dla niepełnosprawnych, doskonalenie zawodowe dorosłych, systemy wspierające edukację trzeciego wieku oraz wspieranie edukacji szkolnej i studiów wyższych,
- rozwój regionalnych zasobów cyfrowych promujących turystykę i kulturę regionu, tj. cyfrowe zasoby biblioteczne i archiwalne, zasoby wirtualnych muzeów, systemy informacji turystycznej i kulturalnej, oraz usług elektronicznych w zakresie kultury i turystyki (tzw. e-Kultura, e-Turystyka),
- zastosowanie w ochronie zdrowia technologii informacyjnych i komunikacyjnych poprzez rozwój programów telemedycznych (tzw. e-Zdrowie), w tym m.in. sprawozdawczości medycznej, sprawozdawczości w zakresie rozliczeń finansowych, elektronicznych kart zdrowia, e-Recept, a także usług informacyjnych, np. telekonsultacje, rejestracja przez Internet itp.

Beneficjentami działania mogą być:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- szkoły wyższe,
- jednostki naukowe, w tym jednostki organizacyjne Polskiej Akademii Nauk,
- jednostki sektora finansów publicznych w tym m.in. straż pożarna, policja,
- instytucje kultury,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- zakłady opieki zdrowotnej funkcjonujące w publicznym systemie ubezpieczeń zdrowotnych,
- partnerzy społeczni i gospodarczy,
- podmioty działające w oparciu o umowę o partnerstwie publiczno-prywatnym.

Program: Regionalny Program Województwa Pomorskiego

Priorytet: 6 Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Działanie: 6.2 Promocja i informacja turystyczna

Celem głównym Działania jest rozwijanie systemu informacji turystycznej i kulturalnej oraz promocja sieciowych produktów turystycznych.

Dofinansowanie można otrzymać m.in. na tworzenie i promocję nowych atrakcji turystycznych lub kulturalnych (m. in. szlaki turystyczne wyznaczone wzdłuż historycznych miejscowości), rozwoju regionalnego systemu informacji turystycznej (np. internetowej bazy noclegowej), systemu kontroli oferty turystycznej regionu; na promocję regionu w kraju i za granicą, np.: można otrzymać dofinansowanie na udział w targach promujących dany region.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- opracowanie, rozwój i promocja produktów turystycznych, kulturowych i tradycyjnych charakterystycznych dla Pomorza (m.in. szlaki turystyczne, jarmarki, wydarzenia kulturalne, specyficzne produkty spożywcze, wyroby rzemiosła). O dofinansowanie można się starać również w celu wykonania badań i analiz marketingowych,
- integracja i rozbudowa regionalnego systemu informacji turystycznej (poprzez budowę nowych oraz rozbudowę i przebudowę istniejących centrów informacji turystycznej, w tym rozwój systemów informacyjnych, uruchamianie infokiosków i innych nowoczesnych rozwiązań, rozszerzanie oferty wydawnictw informacyjnych i promocyjnych),

- finansowanie organizacji lub udziału w imprezach wystawienniczych i targowych oraz innych wydarzeniach o randze ponadregionalnej w kraju i poza jego granicami, bezpośrednio powiązanych z promocją walorów turystycznych regionu,
- organizacja kampanii reklamowych promujących walory turystyczne i kulturowe Województwa w kraju i za granicą.

Beneficjentami działania mogą być:

- samorządy- gminy, powiaty leżące na terenie Województwa Pomorskiego lub województwo oraz związki i stowarzyszenia tych samorządów,
- organizacje pozarządowe,
- Parki narodowe i parki krajobrazowe;
- Podmioty wykonujące zadania jednostki samorządu terytorialnego/związku komunalnego,
- Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe i instytucje przez nie założone,
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- inne instytucje sektora finansów publicznych (np.: centrum kultury),
- szkoły wyższe,
- jednostki naukowe (np.: PAN),
- Podmioty działające w oparciu o umowę o partnerstwie publiczno-prywatnym.

Program: Regionalny Program Województwa Pomorskiego

Priorytet: 6 Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Działanie: 6.3 Regionalne dziedzictwo kulturowe o potencjale turystycznym

Celem Działania jest renowacja obiektów zabytkowych i ich przystosowanie do celów turystycznych lub kulturalnych np. przekształcenie dworku szlacheckiego w muzeum. W ramach Działania można również otrzymać dofinansowanie na zabezpieczenie obiektów historycznych, w tym obrazów lub innych cennych przedmiotów, przed zniszczeniem lub kradzieżą. Ponadto można uzyskać wsparcie na poprawę dostępu do zabytków (m.in. oznakowanie dojazdu do zabytku, remont drogi) i wykorzystania terenów wokół obiektów zabytkowych (np. na budowę ogrodu w stylu francuskim), ale tylko jeśli inwestycje te będą częścią większego projektu wspierającego przystosowanie obiektów historycznych na cele turystyki.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- prace restauratorskie, prace konserwatorskie oraz adaptację budynków, budowli i innych obiektów o znaczeniu historycznym, nadanie im nowych funkcji użytkowych, kulturowych oraz turystycznych, w tym także zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń;
- prace restauratorskie, prace konserwatorskie oraz adaptacja zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych i nadanie im nowych funkcji użytkowych kulturowych oraz turystycznych;
- prace restauratorskie, prace konserwatorskie i zagospodarowanie zabytkowych, ogólnodostępnych założeń parkowych oraz zabytków sztuki inżynierskiej, kompleksowych założeń przemysłowych i folwarcznych wraz z nadaniem im nowych funkcji kulturowych i turystycznych;
- prace restauratorskie, prace konserwatorskie zabytkowych budynków sakralnych stanowiących atrakcję turystyczną;
- tworzenie nowych oraz przeciwdziałanie niszczeniu istniejących stanowisk i obiektów archeologicznych tworzących własną formę krajobrazowo-turystyczną (np. grodziska, kurhany, kopce) oraz budowa nowych, rozbudowa i przebudowa istniejących obiektów funkcjonalnie z nimi związanych

Beneficjentami działania mogą być:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;
- Organizacje pozarządowe;
- Administracja rządowa;
- Szkoły wyższe;
- Instytucje kultury;
- Jednostki naukowe;

- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne;
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych;
- Partnerzy społeczni i gospodarczy;
- Jednostki sektora finansów publicznych, posiadające osobowość prawną.

Program: Regionalny Program Województwa Pomorskiego

Priorytet: 8 Lokalna infrastruktura podstawowa

Działanie: 8.1 Lokalny potencjał rozwojowy

Poddziałanie: 8.1.2 Lokalna infrastruktura wspierająca rozwój gospodarczy

Celem poddziałania jest zwiększenie atrakcyjności województwa pomorskiego pod względem inwestycyjnym i turystycznym oraz zachęcenie ludności do osiedlania się na terenie województwa.

Dofinansowanie można uzyskać na budowę, przebudowę lub rozbudowę lokalnej, dostępnej dla wszystkich infrastruktury turystycznej czy turystycznych linii kolejowych. Możesz także utworzyć i rozwinąć system promocji i informacji turystycznej. Twój projekt może również dotyczyć konserwacji i odnowienia budynków o znaczeniu historycznym z możliwością nadania im nowych funkcji (np. turystycznych) oraz odnowienie elementów przestrzeni np. parków.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- budowę, przebudowę lub rozbudowę lokalnej, dostępnej dla wszystkich infrastruktury turystycznej, w tym m.in. tras kajakowych i rowerowych, szlaków turystycznych i przyrodniczych, portów i przystani jachtowych, stanic, punktów i wież widokowych wraz z oznakowaniem i niezbędnymi elementami, miejsc biwakowania, parkingów,
- tworzenie i rozwijanie podregionalnych i lokalnych systemów promocji i informacji turystycznej,
- budowę, przebudowę i rozbudowę turystycznych linii kolejowych (jednak nie ma możliwości zakupu lub remontów taboru),
- konserwację i odnowienie budynków o znaczeniu historycznym z możliwością nadania im nowych funkcji np. turystycznych,
- uzbrojenie terenów pod inwestycje gospodarcze (z wyłączeniem mieszkań) związane z doprowadzeniem wodociągów, kanalizacji sanitarnej i deszczowej, sieci teleinformatycznej, sieci ciepłowniczej, elektrycznej, gazowej wraz z drogami wewnętrznymi i w uzasadnionych przypadkach drogami dojazdowymi,
- złożone przedsięwzięcia obejmujące m.in.:
 - przebudowę, rozbudowę lub remonty publicznej infrastruktury turystycznej, społecznej, rekreacyjnej,
 - odnowienie elementów przestrzeni publicznej, w tym zakładanie parków i odnowa istniejących terenów zielonych,
 - tworzenie stref bezpieczeństwa i zapobiegania przestępczości.

Beneficjentami działania mogą być:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- podmioty wykonujące zadania jednostek samorządu terytorialnego lub związku komunalnego,
- instytucje kultury,
- administracja rządowa,
- inne podmioty zaliczane do sektora finansów publicznych,
- Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- podmioty działające w oparciu o umowę o partnerstwie publiczno-prywatnym.

Program: Regionalny Program Województwa Pomorskiego

Priorytet: 9 Lokalna infrastruktura społeczna i inicjatywy obywatelskie

Działanie: 9.3 Lokalne inicjatywy obywatelskie

Celem Działania jest aktywizacja i integracja społeczności lokalnych na obszarach wiejskich. Pomoc w ramach działania jest skierowana na tereny wiejskie oraz do miast liczących do 5 tys. mieszkańców.

Dofinansowanie można otrzymać na budowę, remont, wyposażenie i adaptację budynków na cele kulturalne (np. domy kultury) oraz społeczne (np. przedszkola); na działania zmierzające do poprawy wyglądu okolicy przez zagospodarowanie przestrzeni na cele publiczne (np. place zabaw), rekreacyjne (np. ścieżki rowerowe), odnowienie pałaców, zamków, organizowanie i promowanie wydarzeń kulturalnych; na opracowanie lokalnych programów rozwoju wsi i miast.

W ramach działania można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań:

- budowę, dostosowanie oraz wyposażenie obiektów komunalnych, w których odbywają się imprezy kulturalne (np. świetlice, domy kultury),
- adaptację oraz wyposażenie budynków, placów itp. na cele społeczne (np. edukacja przedszkolna),
- adaptację oraz wyposażenie takich obiektów jak kluby i świetlice środowiskowe, które pomagających odnaleźć się mieszkańcom na rynku pracy, np. poprzez przekwalifikowania zawodowe (kursy, szkolenia), nabywanie nowych kwalifikacji zawodowych (warsztaty, praktyki), zajęcia w zakresie rozpoczynania i prowadzenia działalności gospodarczej,
- zagospodarowanie terenu (urządzenie placów zabaw, boisk sportowych),
- tworzenie wysokiej jakości przestrzeni publicznej, poprawę wyglądu przestrzeni (np. zagospodarowywanie centrów wsi i osiedli), tworzenie terenów rekreacyjnych (np. zagospodarowanie parku, tworzenie ścieżek rowerowych),
- budowę lub remont zaplecza turystycznego (np. szlaki turystyczne) oraz rekreacyjnego (np. trasy rowerowe),
- zagospodarowanie zbiorników i cieków wodnych,
- konserwację i odnowienie zabytków użytkowanych na cele publiczne (np. zamków, pałaców, kościołów),
- organizację i promowanie wydarzeń kulturalnych związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego wsi (np. zabytków, kultury ludowej, dawnych obyczajów, obrzędów, walorów środowiska naturalnego wsi).

Beneficjentami działania mogą być:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- podmioty wykonujące zadania jednostek samorządu terytorialnego/związku komunalnego,
- instytucje kultury,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- podmioty działające w oparciu o umowę o partnerstwie publiczno-prywatnym.

MECHANIZM FINANSOWY EUROPEJSKIEGO OBSZARU GOSPODARCZEGO i NORWESKI MECHANIZM FINANSOWY

1. Rodzaje projektów podlegających dofinansowaniu:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem;
- budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury o znacznym potencjale wpływu na społeczno-ekonomiczny rozwój regionu;
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych;
- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury.

2. Rodzaje podmiotów, które mogą ubiegać się o dofinansowanie:

- państwowe i samorządowe instytucje kultury

- publiczne szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne (w zakresie zadań z obszaru konserwacji i renowacji historycznych obiektów, zespołów zabytkowych i zabytków ruchomych oraz rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury);
- publiczne uczelnie wyższe (w zakresie zadań z obszarów: konserwacji i renowacji historycznych obiektów, zespołów zabytkowych i zabytków ruchomych oraz rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury);
- archiwa państwowe;
- jednostki samorządu terytorialnego i ich związki;
- kościoły i związki wyznaniowe;
- organizacje pozarządowe ze sfery kultury.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Cele określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stary Targ 2016-2019 będą osiągnięte poprzez:

- wspólne działania władz Gminy Stary Targ z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urzędem Marszałkowskim Województwa Pomorskiego, wojewódzkim konserwatorem zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów,
- inicjatywy własne władz Gminy Stary Targ,
- stosowanie instrumentów finansowych /dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp./,
- funkcje programowe /programy lokalne i projekty, kontrakty, itp./,
- inne działania stymulujące.